



# OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen  
en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redactie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B 9620 Zottegem

Redactieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem,

Dr. René Haeseryn, A. Gaston Homblé.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B 9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 75 F

## INHOUD

M. BROECKHOVE. Algemene vergadering van de K.B.O.V. met verslag van H. Pintelon en voordracht van G. Van Doorne	82
Colloquium : De geboorte van mijn boek. Eerste en tweede bron	87
R. VAN DÈR LINDEN. - Auteur en authenticiteit :	
J. DE VUYST. - Het moordlied in de Zuidelijke Nederlanden, XIXe eeuw	96
R. RUYS. - Veer en veerdienst in Oost-Vlaanderen	97
E. VAN HOONACKER. - Ikonografie van Kortrijk en omgeving	98
L. HOSTE. - Gent, poppenspelstad	99
M. DAEM. - Votiefschilderijen en mirakelboek van kapelletje Schreiboomb te Gent	102
R. TONDAT. - Bouwkundig Erfgoed te Waarschoot	104
G. HOMBLE. - «Den Nederlandschen hovenier» en zijn «Medicyn-Winckel»	105
R. VAN DER LINDEN. - Vogelverschrikkers, oud en eigentijds	109
A. ELOY. - Bronnenmateriaal voor het inventarizeren van ambachtelijk landbouwgereedschap, De Landbode, 1891-1914. (vervolg)	111
<b>BONDSNIEUWS</b>	
Prijsvraag Alfons de Cockfonds 1982	86
<b>BOEKBESPREKING</b>	
R. Ruys — Veer en veerdienst in Oost-Vlaanderen, vroeger en nu. M. Daem	107

**Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van v.z.w.  
Noordstarfonds, Gent, het Stadsbestuur van Gent en het  
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen**

# ALGEMENE VERGADERING VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

op 29 maart 1981 in het Museum voor Volkskunde, Kraanlei 63, Gent

Na het gul welkom van de voorzitter tot de ruim tachtig leden in de zaal, nam de vergadering een minuut stilte in acht ter nagedachtenis van de in het dienstjaar overleden leden : Mevr. Nevejans-Strybos en Van Wesemael-Quinteyn; E.H. Joris Vandenbroucke en de H. Marcellijn Dewulf.

## 1. Rede van voorzitter Renaat van der Linden

Voor de rede «Auteur en Autenticiteit» zie blz. 87.

## 2. Bedrijvigheid van de Bond in 1980, door Maurits Broeckhove, sekretaris

De Raad van Beheer en de Redaktieraad kwamen regelmatig samen voor diverse aanlegenheden met betrekking op de werking, het tijdschrift, de kantklub Sint-Katelijne, de groepsreizen, de werkvergaderingen, enz..

Ons tijdschrift *Oostvlaamse Zanten* verscheen regelmatig met interessante en eigentijdse bijdragen met illustraties, waarvan de draagwijdte herhaaldelijk de provinciegrenzen overschrijdt.

Onder de auspiciën van de Bond verscheen een uitzonderlijk werk : *Een mijnwerker getuigt* van Charles De Clercq (in de streek van Brakel bekend als Laorkieze Charele). De ondertitel luidt «Donker leven in Zuid-Oost-Vlaanderen en Henegouwen».

Twee bekroonde werken in de reeks van het Alfons de Cockfonds van de Bond, nl. *Het Bargoens te Sint-Niklaas* door Marcellijn DEWULF en *De wonderdokter Drieske Nijpers uit Sint-Gillis-Waas* door Maurits BROECKHOVE zijn verschenen, zie folders in bijlage. Wij bevelen deze twee werken ten zeerste onze leden aan.

Ons mededelingenblad *Volkskundige Kroniek* belicht regelmatig alle bondsactiviteiten, allerlei mededelingen over boeken, manifestaties, enz.

De werkvergaderingen van de Kantklub Sint-Katelijne gingen stipt door, evenals de proefflessen voor de nieuwe kandidaten. Vermits voor de leden van het vijfde jaar (volmakingsjaar) de opgelegde taken en opgaven ingewikkelder worden, werd beslist vanaf 1981 de samenkomsten om de drie maand te houden met het doel de huistaken rustiger en fijnzinniger te kunnen voltooien.

Een groepsreis met bezoek aan het museum 't *Lijsternest* (Stijn Streuvels) te Ingooigem en verkenning van de *Westvlaamse Heuvellandroute* werd op 15 juni ingelegd.

Een geleid bezoek werd op 15 november gebracht aan de tentoonstelling in het *Tehuis van Sint-Jan de Deo* te Gent.

In verband met het onderzoek naar de onbetreden paden in de volkskunde, hadden twee werkvergaderingen plaats :

- a) op 5 november met als onderwerp *Majoretten* onder leiding van Renaat van der Linden;
- b) op 13 december over *Binnenscheepvaart*, onder leiding van Robert Ruys.

Naast de zondagochtendzittingen wordt herhaaldelijk, en dit na voorafgaandelijke afspraak, vooral op de woensdagnamiddag, de bibliotheek opengesteld.

Ons Museum voor Volkskunde werd daadwerkelijk betrokken bij de Gentse Feesten door de inrichting van vogelpik- en teerlingbakwedstrijden, demonstraties van oude ambachten zoals biezenflechten, pottendraaien, kantwerk, enz. De nocturnes kenden een bevredigend succes.

De poppenspelvertoningen voor de jeugd door het Spelleke van de Folklore van het Museum, kenden zowel gedurende de Gentse Feesten als op de wekelijkse zaterdag- en woensdagvertoningen groot succes.

Volgende tentoonstellingen werden in het Museum voor Volkskunde ingericht :

- 29-3 tot 27-4 : Ellen Waelbroeck-Hartmann (olieverfschilderijen, akwarellen en composities met half-edelstenen) met inleiding door Prof. Dr. Kluyskens;
- 31-5 tot 13-6 : Om en rond het Gravensteen (800 jaar Gravensteen te Gent) met catalogus;
- 19-7 tot 31-8 : Kunstschilder Oscar Bonnevalle (Tijl Uilenspiegel, Nele en Lamme Goedzak) met veelkleurige catalogus;
- 6-9 tot 28-9 : Leon en Anne De Ghelder (akwarellen) met inleiding door Schepen R. Vandewege;
- 6-12 tot 31-12 : R. Van Damme (Foto's in kleur over Munte).

Tot slot was onze Bond ook luisterrijk betrokken bij de onthulling op 22-11 aan het huis Kraanlei 71 van het bronzen Gentse Manneke-Pis dat de v.z.w. *Den Vliegende Hert* aan de Stad Gent heeft geschonken. In het Museum voor Volkskunde had bij die gelegenheid een uiterst waardevolle expositie plaats in verband met het manneke zoals foto's, prenten, oude documenten en handschriften. G. Weze, voorzitter van de Beheercommissie van het Museum, dankte in gulle Gentse taal en rijke fijne rijm voor het schenken van het herstelde vroegere plaasteren manneke, dat voortaan in het Museum berust.

Op de Alfons de Cockprijsvraag 1980 werden geen antwoorden ingestuurd.

De vergadering keurt eengezind het verslag goed.

### **3. Financiële verrichtingen dienstjaar 1980 en begroting 1981, door Hilda Pintelon, penningmeesteres.**

Op 31 december 1979 was het bezit van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen 193.086 F, einde 1980 245.363 F. Dit is een verhoging van 52.277 F.

De grootste uitgave die we in de loop van het jaar gehad hebben zijn de drukkosten voor ons tijdschrift Oostvlaamse Zanten 315.503 F.

Het aantal leden bleef in 1980 ongeveer gelijk en bracht een som op aan lidgeld van

232.158 F. Verkoop van boeken, uitgegeven door de Bond, en verkoop van losse nummers van Oostvlaamse Zanten bracht de som op van 135.249 F.

We ontvingen staatssubsidies voor 188.327 F, provinciale subsidies : 45.975 F en van de Stad Gent ontvingen we eens 50.000 F en een bedrag van 67.413 F. We danken speciaal alle verantwoordelijken voor deze subsidies.

De vergadering keurt eenparig het financieel verslag goed.

## FINANCIËLE VERRICHTINGEN DIENSTJAAR 1980

INKOMSTEN		UITGAVEN	
Lidgelden	232.158	Uitbesteed werk	12.700
Advertenties	6.590	Sekretariaatskosten	43.979
Verkoop boeken, afz. nrs	135.249	Reiskosten bestuur	6.435
Inkomgelden	650	Drukwerk	33.665
Deelneming excursies	23.450	Propagandakosten	6.254
Kursus kantwerk	200.000	Publikaties	572.701
Giften	50.000	Overige organisatiekosten	10.361
Toevallige baten	65.191	Hulp- leermiddelen	46.290
Staatssubsidie	188.327	Excursiekosten	21.590
Provinciale subsidie	45.975	Kursus kantwerk	157.284
Gemeentelijke subsidie	117.413	Manifestaties	33.695
		Overige specifieke kosten	35.462
		Toelage aan Museum	21.000
		Prijzen en geschenken	11.310
	<u>1.065.003</u>		<u>1.012.726</u>
In casso 1-1-1980	193.086	In casso 31-12-1980	245.363
	<u>1.258.089</u>		<u>1.258.089</u>

De vergadering keurt eensgezind het financieel verslag goed.

## BEGROTING 1982

INKOMSTEN		UITGAVEN	
Lidgelden	300.000	Uitbesteed werk	13.000
Advertenties	5.000	Sekretariaat	42.000
Verkoop publikaties	155.000	Reiskosten bestuur	11.000
Inkomgelden	1.000	Drukwerk	50.000
Kantklub	230.000	Propaganda	12.000
Giften	50.000	Publikaties	550.000
Toevallige baten	25.000	Overige organisatiekosten	15.000
Staatssubsidie	170.000	Hulp- en leermiddelen	25.000
Provinciale subsidie	24.000	Kursus kantwerk	220.000
Gemeentelijke subsidie	50.000	Manifestaties	32.000
		Overige kosten	20.000
		Prijzen en geschenken	20.000
	<u>1.010.000</u>		<u>1.010.000</u>

De vergadering keurt de begroting goed.

De dames E. Samain-Ouvrein en A. Pintelon-Ysebaert hebben als leden van de kas-kommissie aanvaard om de boekhouding over het dienstjaar 1981 na te zien.

#### **4. Huldeblijken**

Voor de vele jaren trouwe medewerking voor het instandhouden van de kantklub Sint-Katelijne bracht het bestuur bijzondere hulde aan de leermeesteressen, de mejuffrouwen E. Van Poeck De Knyf en Cl. Vernaeve.

Ze werden met een hartelijk dankwoord geëerd en gehuldigd, nu voor hen de tijd aan-gebroken is om hun taak als leermeesteressen neer te leggen. Dankbaarheid werd hen niet enkel door het Bestuur betuigd, ook vanwege hun leerlingen ontvingen ze oprechte woorden van dank en waardering.

De voorzitter van de kantklub, Gustaaf Weze, overhandigde hun onder algemeen applaus elk een prachtig bloemstuk en gewaagde van de geruststelling dat zij leden van de kantklub blijven en dat eventueel op hen nog beroep mag worden gedaan.

Ter gelegenheid van zijn derde bekroning met de Alfons de Cockprijs van de zo pas verschenen studie *De wonderdokter Drieske Nypers uit Sint-Gillis-Waas* heeft het Bestuur aan Maurits Broeckhove een hulde-eksemplaar van zijn studie in vriendschap en waardering aangeboden. Een lederen kaft met gouddruk sierde het eksemplaar. Binnenin bevond zich een perkament met voortreffelijke tekst en met handtekeningen bevestigd.

#### **5. Voordracht over Manneke Pis door de eeuwen heen, door Geert Van Doorne, bestuurslid van de v.z.w. «Den Vliegende Hert».**

De voordracht handelde over de historiek en de iconografie van het Manneke-Pis. Uit archiefonderzoek bleek dat het Gentse Manneke in de XVIIde eeuw werd vervaardigd als uithangteken voor de wijnhandel Frans van den Kerchove op de Kraanlei. Van in de oudheid werd dergelijk figuurtje bij voorstellingen van de wijnoogst betrokken als symbool van gulheid en levenskracht. Zoals water en melk werd de wijn beschouwd als bron van het leven. Geen wonder ook dat talloze antieke, middeleeuwse en renaissancefonteinen of bronbeelden de vorm kregen van een urinerend kindje of een borstgevende vrouw. Merkwaardig is de overname van deze thematiek in de christelijke iconografie van de verlossing en de wederopstanding. Ook Christus' bloed, dat de mensheid van de erfzonde heeft bevrijd en voor haar de eeuwige zaligheid verwierf, was een bron en een fontein: «Fonteyne des Levens», «Fonteyne der Ghenaden». Biezonder relevant voor deze symmetrie van profane en religieuze thematiek zijn renaissanceprenten als de «Infantia Christi» van H. Goltzius waar «Puer Jesus» als Manneke-Pis is voorgesteld, en de Franse gravure «Converte oculos» met hetzelfde motief. Parellele themata als de «Fontaine de Jouvence», de «Lactatio» en de alchemistische levensbron werden eveneens aan de hand van talrijke dia's geïllustreerd. Op die manier werden de Manneke Pisbeeldjes, zowel de uithangtekens als de bronfiguren, in een ruimere en weinig bekende cultuur-historische context geplaatst en is aan de restauratie van het Gentse Manneke een extra dimensie verleend.

De hoogstaande voordracht oogstte een welverdiende bijval.

In een volgend nummer van Oostvlaamse Zanten verschijnt een uitvoerige, rijk geïllustreerde studie van dezelfde auteur. Hij zal aantonen hoe Manneke Pis op zijn manier reeds in de oudheid bestond en doorheen alle tijden op wisselende wijze verder schrijdt tot vermaak van groot en klein.

## 6. Gezamenlijk noenmaal

Het gezamenlijk noenmaal had plaats in Holiday-Inn, Ottergemsesteenweg, hoek E3 te Gent.

M. BROECKHOVE

---

## Prijsvraag Alfons de Cockfonds 1982

De Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen stelt in 1982 voor zijn ALFONS DE COCKFONDS als prijsvraag :

een onuitgegeven wetenschappelijke studie leesbaar geschreven of getypt van minstens 64 blz., met 42 regels van 62 lettertekens, over een volkskundig onderwerp i.v.m. bijvoorbeeld **waarzeggerij, vuur en vuurwerk, orgels en orgelmakers, majorettenkorpsen, kunstwerken met volkskundige waarde en dgl.**

De auteur vermeldt naam en adres. De studie moet in twee exemplaren vóór 31 december 1982 gestuurd worden aan Maurits Broeckhove, Oscar de Gruyterstraat 42, 9000 Gent, met vermelding «Prijsvraag Alfons de Cock 1982».

De prijs bedraagt 10.000 BF. Als geen werk voldoet, kan de jury een aanmoedigingspremie toekennen. De exemplaren worden eigendom van de Bond met het recht het werk uit te geven. De auteur houdt rekening met de desirata van de jury. Hij staat het uitgeversrecht voor vijf jaar, na de bekendmaking van de bekroning, aan de Bond af.

De Sekretaris,  
Maurits Broeckhove.

De Voorzitter,  
Renaat van der Linden.

## AUTEUR EN AUTENTICITEIT

### Eerste en tweede bron.

Rede van voorzitter R. VAN DER LINDEN

Colloquium ter gelegenheid van de algemene ledenvergadering van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen op 29 maart 1981 in de Sint-Baafs- en Sint-Niklaaszalen van Holiday-Inn te Gent over

### DE GEBOORTE VAN MIJN BOEK

Vriendschap is een edele waarde. Vrienden begroeten en ontmoeten beduidt elkaar opnieuw benaderen in stijgen naar schoonmenselijkheid. Deze groei beleven we jaarlijks in een vast verband !

Heden begroeten we in waardering zeven auteurs.

Elke mens is op zijn manier groot en klein, staat bewust of onbewust eens in de voorhoede en de achterhoede. Zeven auteurs hebben aanvaard om ons te leren en te manifesteren hoe zij werken, hoe hun creativiteit groeit en bloeit, zij de posten uit een voorhoede, elk op zijn en op een ander terrein.

De theoretici, die de theoretische zijde van een wetenschap beoefenen, zullen je diets maken hoe het kan en moet. Zij zijn op hun terrein de vertegenwoordigers van een bepaald gezag, van een leerstelling.

Schrijven en lezen gaan hand in hand. De auteur blijft de eerste lezer(es) van het eigen werk. Auteur leunt aan bij het woord auctor, bij augère, tot stand brengen, verwezenlijken, vermeerderen. De auctor intellectualis is de geestelijke vader. Een Latijns spreekwoord verklaart : *Auctor operis abit, sed opus exstat*. De maker van het (kunst)werk verdwijnt, het werk blijft bestaan.

De auteur biedt, in het kader van de volkskunde, een authenticiteit. Hij of zij verstrekt de uiting of weergave van een levenselement of van vele levenselementen tegelijk. Het betreft niet alleen een uitzicht, een uiterlijk vertoon of voorkomen, maar een zo dicht mogelijk aangrijpen en begrijpen van mensen en zaken, een persoon en/of een groep, een dier of een plant, etc. los en gebonden, om het ontstaan, bestaan en de gesteldheid te ontleden langs velerlei normen en vormen.

Bij dat streven naar inzicht en doorzicht is diepzinnig verruimend zinnen vereist, maar hoofdzakelijk blijft het zoveel mogelijk handhaven van de authenticiteit bij het vertrek- en het eindpunt.

Geldt volkskunde als de wetenschap van en de kennis vol authenticiteit ? !

Het woord 'authenticiteit' tref je niet vlug als titel van een essay. Bepaalde woordenboeken zullen je verwijzen naar een Griekse oorsprong.

Een van de verklaringen legt er de klemtoon op, dat het werk echt en oprecht, werkelijk en wezenlijk afkomstig is van de persoon die zich met zijn handtekening verantwoordelijk verklaart. Er volgt een splitsing van het woord 'afkomst' :

- 1) *enerzijds, waar het uit en van iemand stamt en voortkomt, omdat en nadat het van zijn innerlijk wezen deel heeft uitgemaakt, in een rechtstreekse ervaring van een ik-figuur, de eerste bron;*

- 2) anderszins, waar een persoon het werk heeft ontworpen en de daad en het plan van haar of hem uitgaat, in een mede-beleven, in een bewust streven, zinnig - bewust, in een drang naar vereenzelviging, de tweede bron.

Is iemand in staat vaardig en waardig een ik-figuur te vervangen? Het gaat er immers om de eerste bron, de onmiddellijke oorsprong van het denken en voelen, geloven en vertolken, beleven en weergeven in elke graad en maat.

Enkele gevallen willen het onderscheid even aanraken en trachten te bereiken :

de weg naar het werk - begeleiding van een dode persoon - het sturen en trekken van een boot - de kop en de staart van een haring - muizen bij en in je bed - een gewone koewachter en een met artiestenroeping - naïeve schilders en authenticiteit - vermelden als dode persoon van iemand die leeft - restauratie...

De weg naar het werk. Eén voorbeeld prangt en hangt in mijn geest, een uittreksel uit *Een mijnwerker getuigt*. Luister naar de stem van een grijsaard die in zijn leven amper enkele maanden school gelopen heeft, en lees mede : (1)

Het gebeurt in het begin van de maand december 1918.

*Dat was de mijnwerkers hun eerste lijdensweg die ze moesten doorstaan : te voet naar Geraardsbergen geladen met kledingstukken voor drie weken.*

*Als ze aan de trein kwamen, was er geen plaats genoeg om iedereen te kunnen zitten of staan. Daarmee waren er velen verplicht van boven op de wagons te kruipen en ze legden er zich plat op, met hun jas over hun hoofd getrokken voor de koude, want het vroos. Vooraleer iedereen op zijn plaats lag, was het bijna drie uur voor de trein vertrok onder de bewaking van twee gendarmen, die meereden tot aan het station van Viane-Moerbeke. Daar stond een groot gevaar op het spel. De trein moest vlak buiten Geraardsbergen door een lange tunnel rijden en de mensen lagen er bovenop. Voet voor voet, zo reed de trein er onder, zo traag mogelijk en zonder gebrul, om te horen of er niemand riep. Dat duurde afgrijselijk lang vooraleer de laatste wagon er van onder kwam. De wind uit het noorden blies gelijk de wind in een schouw van een huis of een fabriek. Bijna bevrozen, door niet te verroeren, kwamen ze van onder de brug. De trein stopte aan iedere statie en het was bijna zeven uur, als de trein aangereden kwam in Haine-St.-Pierre. Wat hebben de Vlaamse koolmijners afgezien vanaf hun eerste dag tot aan hun graf. Als ze in de statie stapten, riep Emiel Roman :*

— *Blijft allen staan en blijft zo dicht mogelijk allen bij elkaar; wij moeten nog een paar uur te voet gaan.*

De weg naar het werk kun je langs allerlei kanten ontleden. Maar zouden we niet even op of in de trein blijven. Kennen de volkskundigen hem? Natuurlijk. Maar hebben ze hem ontleed, met de mensen die er plaats in nemen en met de lieden die er verantwoordelijk voor zijn? Een naam zou in dat opzicht moeten branden : Gustaaf Vermeersch. Hij schreef een roman : *Het rollende leven*, in twee delen. (2) We leren er opnieuw uit de eerste bron, want Gustaaf Vermeersch is treinwachter geweest. We stippen even aan, hoe een overste hem 'aanpakt' in het begin van zijn carrière :

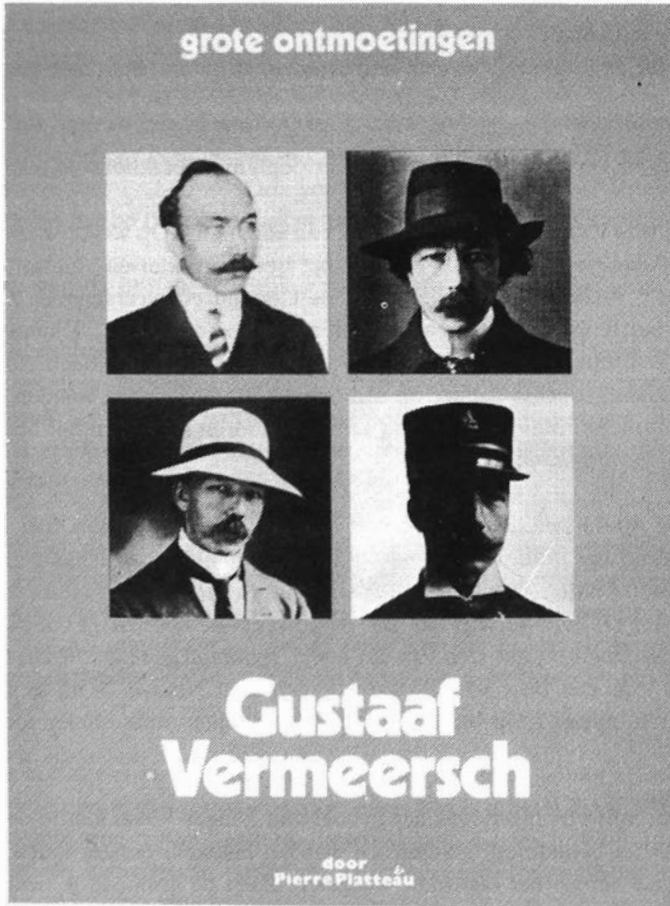
*De pakmeester, een graatmagere kerel, wist te smalen op Arie's houding, op het blinken van zijn schoenen, en op andere dingen nog. Voor de baas kwam hij met zijn 'pinse' te vroeg en moest hij al lang de nummers op de bordjes gesteld hebben. Arie was er geheel ontmoedigd van. Maar toen greep de baas hem bovendien met een ijzeren vuistkneep... en*



leidde hem rond de trein. Hebt ge dit en dat al gedaan en gezien, gekeken of er geen gordijnen ontbraken, geen kussens, geen vensterriemen? Of de seinen al geplaatst waren achter op de trein, de haken van de ketens ingelegd en het oog van de trekker? Of er overal opschriften waren geplakt op de bijzondere beluiken?

En hij moest wat voorzichtiger de deuren toesmijten en de klinken inleggen, een beetje rapper zijn en daar niet staan gapen lijk een uil, veel luider roepen en kaartjes knippen ondertussen ... (51-52).

Boek I telt driehonderdenvier, boek II driehonderdennegen bladzijden. Hoeveel materiaal is daar voorhanden uit de eerste bron?



Begeleiding van een dode persoon kan je op velerlei manieren aanvatten. Opnieuw komt Charles De Clercq van pas, maar tevens de schrijfster van het boek *Een Man*. Voor dit laatste geval belanden we in de recente politiek van Griekenland.

*Alekos Panagoulis is dé beroemde verzetsstrijder. Op 13 augustus 1968 pleegt hij als jonge man een aanslag op de Griekse diktator Georgios Papadopoulos, hoofd van de militaire junta. De landmijn ontploft een seconde te laat. De dader wordt ter plekke aangehouden. Zo zijn er ontzettend vele anekdoten aan deze verzetsheld gebonden. Hij wordt symbool van het Grieks democratisch verzet. Oriana Fallaci, een journaliste, leidt voor een deel zijn leven mee. Bij zijn begrafenissen neemt zij plaats naast de kist. (3)*

Welke is de toestand van deze vrouw en haar omgeving, terwijl duizenden en duizenden als opstandelingen in een grootstad een dreunende stoet vormen? Welke vergelijkingslijn dienen we te trekken met de sjofele vrouw, die weleer op de wijte wagen plaats nam?

*Op het gepaste uur vertrok de stoet naar de kerk. De vrouw die de rozenkrans had gelezen, zat op een stoel naast de lichter met een kruisje in haar hand. Met drie paarden reed de wagen naar de kerk... (4)*

**Mijn broeder lag gekist in de corbillard, in de dodenauto.**

- De garde zal u met een auto naar huis voeren en de corbillard zal volgen.

Neen, dat wilde ik niet aanvaarden.

Waarom wilt ge niet? vroegen ze.

Ik zegde hun al snikkend:

- Hij is met mij (in de koolmijn) levend aangekomen. Ik ga met hem mee naar huis, met zijn doodskist. (4a)

De treinwachter vermeldt, hoe een tocht verloopt, met het schouwen naar landouwen en gebouwen.

Hoe verloopt de tocht voor een stuurman van een boot? Op welke wijze hanteert hij of zij het stuur? Welke gewaarwording beduidt het bestendig klotsen van het water langs de rand en de kant? Welke schipper heeft het beschreven en weergegeven? Daar gaat het opnieuw om de eerste bron. Of hebben we het zelf beleefd? Zeker! Tijdens een Algemene Vergadering te Wichelen. In het teken van veer en veerboot. Dan heeft Robert Ruys, ons bestuurslid, het klaar gespeeld dat we op een lange boot, een sleper, konden meetrekken en in de stuurboot stonden. Mevrouw L. Van Dijk-Vanhooren heeft dan het bestuur in handen gehad. (5) Waar ligt de authenticiteit?

In de oorlog 40-45 beschikten de boten op de binnenscheepvaart niet immer over de voldoende grondstof om de motor te laten draaien. Het gebeurde herhaaldelijk, dat je langs de trekweg Geraardsbergen-Ninove, en Ninove-Aalst en op andere plaatsen, een man en een vrouw, een moeder en haar dochter aan een lange kabel de boot zaagt voortslepen. Een van onze bestuursleden heeft bij het zien van dat beeld, spontaan gezegd: 'Kom, ik zal jullie een tijd aflossen' en trok een boot van Geraardsbergen naar Ninove. Is hij in staat dat labuur volwaardig weer te geven? Op basis van een persoonlijke, maar immer toch kortstondige ervaring?

Hoe staat elk van ons tegenover het gevoel van honger? Hoe kan je de armoede en een armoelijder objectief benaderen? Weten we wat het betekent honger lijden?

In dit verband betreft het een kiese aangelegenheid de armoede te beoordelen, in een beleven van tragiek en/ of humor, van mild begrijpen of opstandigheid. Het geldt een opdracht een vergelijkingslijn te trekken tussen een beschrijving van de armoede door Ernest Claes en Walter van den Broeck bij voorbeeld en/of andere auteurs. Wie aanvaardt dergelijke taak en durft ze aan? De interpretatie van een oude Antwerpse priester verdient in dit opzicht onze aandacht. Volgens onze gastheer is er een overdreven neiging om het leven in «de parochie van miserie» eenzijdig te bekijken. Voor mensen die nooit miserie gezien hebben, die in een veilig burgerlijk milieu waren opgevoed, was de oppervlakkige kennis-making met het leven in zo'n arme volksbuurt een zware schok.

Denk aan pater Stracke met zijn 'Arm Vlaanderen'. Indien ge daar zelf in geboren zijt, oordeelt ge daar echter anders over. Veel milder, en met dankbare herinnering aan de vele schone mensen en het hartelijke samenleven (6)!

Charles de Clercq bekent ergens: *We mochten thuis een haring delen, mijn broer en ik. Hij kreeg de staart en ik de kop!*

Als ze de eerste keer naar school gingen, hebben kinderen de boterhammen van de twee rostekoppen uit hun handen gerukt en weggesmeten. De twee koewachters krijgen eten op school : soep en dan aardappelen met biefstuk. *'Dat hadden we nog nooit gezien. En wij waren nog minder dan tien jaar oud. Bij de boer was het altijd zoete- of karnemelk, met daar een half brood in gebroken'*(7).

Muizen bij en in je bed, die verlangt zeker niemand niet. Vrouwen of meisjes durven er zelf niet aan denken. Willen we even twee auteurs raadplegen, die het gewoon uit ervaring mededelen ?

*Ze trok meteen de koestaldeur dicht. Wij zaten daar nu met niets anders dan een brandende lantaarn en drie koeien. De rosten zijn bed stond daar nog gelijk het jaar tevoren. Een bak met planken aaneengeklopt, wat stro en vier of vijf grote zakken. Maar God van Maria, als wij die zakken wegtrokken, sprongen er wel vijftig muizen uit. Het was een echte muizenkoers. De muizen liepen naar omhoog, maar wie er de eerste boven was, dát konden we niet zeggen, want we konden het nummer niet zien. Het licht van de lantaarn was niet klaar genoeg. Het was er zo zwart als kolen. Toen de muizen weg waren, zochten we ons wat stro en legden het zo vlug mogelijk in de bak. Met onze kleren aan kropen wij erin.* (8)

We reizen van de buiten, uit Brakel naar de stad Gent.

Achilles Mussche geeft in 1927 zijn eerste verzenbundel uit *De twee vaderlanden*.

Wat noteert de volksjongen daarin ? *Ik ben maar een straatkind van een dag en nacht ronkende fabriekstad. Ik heb honger geleden en geweend in steegjes. 's Avonds kroop ik naar bed op de zolder bij de muizen die mij kenden en speelden met mij. Ik ben maar een kind van veel honger... een arme bloem van de straat.*

Wie voelt zich in staat dé vergelijkingslijn te trekken tussen een volksauteur die amper school heeft gelopen, maar alles raak en rechtzinnig er uit flapt, en de indrukwekkende Achilles Mussche, die als kind uit een arbeidersgezin de armoede aan de lijve beleeft, onderwijzer wordt, leraar, inspekteur... *Aan de voet van het belfort*, is een dokument over de uitbuiting van de arbeidersklasse, een grondige sociale dokumentatie, een ode aan de Gentse wever. Gaat het er niet om een geval van authenticiteit ?

Waar we een reeks punten, ten titel van proef, naast en boven of onder elkaar stellen, telt voorzeker de figuur van een koewachter mee. Wie is in staat die te schetsen en tekenen ? Er is onmiddellijk een vaste basis ter beschikking : *Twee vrolijke koewachters uit het Brakelse*, met een haarscherpe ontleding en nauwgezette beschrijving van het verloop in 1913. Een man met een wonder geheugen vertelt je alles van naaldje tot draadje. (9) Daar tegenover krijg je Cyriel Buysse met *Van Hoog tot Laag. Het eerste levensboek*, met het leven in het dorpje 'Meulegem', met het kasteel van 'meneer den b'ron' en het kasteel van 'meneer de groave', typisch voor Cyriel Buysse, en daarnaast de koewachtertjes die de ganse dag met hun beesten in de vrije weide waren. (885 e.v.)

*In de koele schaduw... speelden de koewachtertjes een groot gedeelte van de dag allerlei koewachtersspelletjes; slechts met verstrooide ogen wakend op hun wijze, kalme beesten, die door graasden en hun waakzaamheid bijna niet nodig hadden.*

*Zij klauterden in de populieren en roofden er de vogelnesten; zij liepen in de wei en vingden er kikkers, die zij dan vilden en in houtvuur lieten braden; of zij speelden gewoon met knickers en dobbelden om centen, wat wel eens gekrakeel en ruzie gaf. 't Was soms net een bende jonge spreuwen die zich kwetterend en kwebbelend ergens lieten neervallen.*

*Andere malen, bij mooi, warm weer als er niemand van de kasteelbewoners in aantocht was, kleedden zij zich spiermaakt uit en gingen zwemmen in de rivier, en dikwijls zongen zij hun jubelend opgalmend 'alahoe ! alahoe !' onder het luid klappen met hun «dzjakken». Hun eten en drinken hadden zij in een zakje en een kruikje met zich mee en feitelijk bestond hun enige ernstige en verantwoordelijke taak in het dagelijks heen en weder loodsen van de koeien, die 's ochtend en 's avonds moesten overzwemmen, bij de overzet van 't dorpje.*

*Er waren in 't geheel zeven koewachtertjes, en onder die zeven was er één, zeer verschillend van de anderen.*

Cyriel Buysse heeft hen gezien en gadeslagen, zonder twijfel. André Vyncke (10) en Charles De Clercq zijn koewachter geweest. Waar ligt het verschil ?

Bestaat er kans en middel om een vergelijkingslijn te trekken tussen onze naïeve schilders en auteurs van authenticiteit ? Het wordt een kiese aangelegenheid. Ernest Claes, Felix Timmermans e.a. groten genieten de eer aan de universiteit een vorser te zien opduiken.

Waar gaan en staan volgende auteurs, want, om te beginnen, hun werk treft u niet aan in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel :

- Fons Goossens, een bieruitzetter, met *Engelen en varkens*. (Breendonk)
- Jef Pauwels. *Potpourri en etterbuiten. Driehonderd aforismen*. (Brussel)
- Willem Denys. *Peegie*. (Roeselare)

René Melis. *Er is geen weg terug*. De auteur tekent o.a. het verzet van de ouderen die het nieuwe niet goed kunnen verteren.

Henri van Daele. *Pitjemoer*. (Uitg. Bruna, Antwerpen). Een bejaarde man blijft alleen achter in zijn cafeetje. Zijn vrouw is opgenomen in een bejaardentehuis. Hij speelt het alleen klaar met zijn kleinzoon, die hem dagelijks opzoekt. Ze spelen met de duiven; ze maken een vlieger en gaan naar de winkel. In de relatie grootva-kleinzoon beleven we het verschil tussen vroeger en nu. Voor de eerste maal heeft een uitsluitend Nederlandse jury een Vlaming bekroond. Hoe beoordelen wij het werk ?

Walter van den Broeck. *Brief aan Boudewijn*. Het boek hanteert de brief-vorm, een andere vorm van authenticiteit ? Waar bevond Walter zich in 1950 toen de koning de troon beklom ? Hij treedt op als gids en leidt hem rond in de cité in Olen waar de auteur als kind vertoefde, van straat tot straat, van huis tot huis, met de armtierige wooninrichting, de laatste 24 huizen van de straat krijgen bezoek, de vuilnisbelt waar de auteur speelde, de tuintjes met de duivenhokken... volks bij volks. Waar ligt het dubbelspel : kleinkind aan de hand van opa, de vorst aan de hand van Walter...

Het verband tussen volkse auteurs en authenticiteit kan tot allerlei beschouwingen en natuurlijk ook tot menigsverschil, aanleiding geven. Als één van de vooraanstaanden onder de volkse auteurs zal zeker Jozef Vantorre een plaats innemen, auteur van *De Kavijaks*.

Hij stamt uit een gezin van dertien kinderen, uit Zeebrugge; de uitgever betitelt de publikatie op de kaft als *een in primitieve stijl geschreven autobiografie*, Uitgeverij Standaard-Scriptoria, Antwerpen & Moussault, Amsterdam, met drie drukken in 1973. Welke auteur kan daar op bogen ? Louis-Paul Boon schreef een voorwoord en stipt het juist aan : *het lijkt met het werk van een man die bezeten is door zijn onderwerp, geen literatuurman, maar die misschien slechts eenmaal een boek zal schrijven, 'zijn boek', hét boek. Wel, dit is dan hét boek !* Het is immers een boek van een groot gezin, in donkere en vrolijke dagen, een éinig boek, als getuigenis en authenticiteit van de bovenste plank.

We dienen te schouwen naar *Koen* van André De Ké, Snoeck-Ducaju Gent, 1978, met heel wat authentiek materiaal, Roger Van de Velde, met *De kwetterende schedels*, Brussel-Den Haag, 1969, 110 p., een boek over psychiatrisch geïnterneerden, en *Galgenas*, Brussel-Den Haag, 1972 <sup>2</sup>, 167 p., over de gevangenen; het boek is geschreven in de gevangenis.

Er bestaat zeker mogelijkheid deze lijst van volks-authentieke auteurs aan te vullen. Dát ligt voor de hand. Wellicht kan er een afzonderlijke bijdrage uit voortvloeien.

Een tikje meer dan gewone angst en verrassing beleef je, wanneer een goede bekende of vriend je vol verstomming begroet met de vraag :

- *Ben jij een geest of een mens ?*

Je aarzelt even en antwoordt met een gekscherende en schertsende reactie :

- *Ik ben zo wat allebei !*

De verklaring volgt er onmiddellijk, bij het naar en raar bericht :

- *Een uur geleden hebben ze hier ten stelligste verklaard, dat je dood waart, overleden, door een hartaandoening.*

Hoe dien je te reageren ?

Willen jullie het me vertellen, beste luisteraar en lezer(es) ? Het feit heeft zich voorgedaan met jullie dienaar, vorige donderdag, tijdens een bezoek aan de volksauteur Charles De Clercq in Lierde, die me eigenaardig begroette :

- *Renaat, ben jij een geest of een mens ?*

Waar komt dat bericht vandaan ? Wie verspreidt het voor de eerste keer ? Een uitleg vind je wel, voor een klein deel en een startpunt : vorige dinsdag is een tante, die in ons gezin inwoonde, overleden in de St.-Elisabetkliniek te Zottegem (25 III 81). Hoe verschuift de dood van een tante naar mijn persoon, met de heftigste overtuiging in een herberg medegedeeld ?

Waar begint daar de authenticiteit, de eerste bron ? Wie kan me helpen bij dat ontstellend raadsel ?

In een krant of weekblad heeft een journalist of reporter menigmaal de vraag gesteld : 'Wie heeft de eerste dat (onjuist) bericht de wereld ingestuurd ? Wie vindt het heel gewoon dat (gek) bericht verder te verspreiden ? Dergelijke vraag vergt beslist een afzonderlijke, psychologische, sociologische en volkskundige studie.

Kunnen we de authenticiteit als eerste bron, en het herschrijven of beluisteren en aantekenen uit de tweede bron ergens laten aanleunen bij het geval en het woord 'restauratie'.

Markten (?) met oude en verdwijnende ambachten, stoeten met figuren en tonelen vertolken en weerspiegelen levens- en werkwijzen en taferelen uit vroegere tijden. Uitgaven met foto's van de vorige generatie(s) oogsten sukses. Er rijst onmiddellijk en onverbiddelijk de vraag : in hoever is dát vertoon of voorkomen ongeschonden-gaaf en volledig weergegeven ?

Gaat het om een kortstondige 'restauratie' ? De term en vraag wegen zwaar en waar door. Een restauratie is een herstel van een uiterlijke waarde en waarheid. Akkoord. Een gerestaureerde molen kan honderd ten honderd overeenstemmen met het vroegere gebouw. Dat sluit als een bus. Maar er ontbreekt de authenticiteit. Daar ontbreekt het zwieren van de wielen, volgens de juiste schikking naar de wind, en tevens het werk van de mulder en de komst van de landman met graan. De gerestaureerde molen blijft zonder werk, binnenin van de mulder en buitenuit van de wind. Het werk geldt een dode letter en een hopeloze zaak. Na enkele jaren gaat dusdanige, gerestaureerde molen opnieuw vervallen en er als een wrak uitzien en een wrak zijn, tot prooi en speelbal van natuurelementen. Uiterlijke bestaansvormen zijn voorhanden. Innerlijke bestaansnormen en drijfveren zijn totaal zoek.

Authenticiteit in de voortbrengst is een scheppende werkzaamheid.

Elke mens die nadenkt, beseft hoe hij of zij een andere ervaringswereld in zich draagt, en rond zich. De innerlijke wereld hangt intussen immers vast aan een uiterlijke. Bestendig bestaat een wisselwerking tussen de innerlijke kracht, de vorsende geest en het uiterlijk krachtveld dat ons omgeeft.

Vele aspecten van ons volksleven, in het verleden en heden, zijn vastgelegd door degenen die ze ervaren hebben. Vele aspecten zijn medegedeeld door lieden die ze pas uit de tweede of derde hand verwerven en verworven hebben.

Heem- en volkskundigen die met hart en ziel, gemoed en verstand aan hun heem en volk verknocht zijn, boren naar de eerste bron met de zekerheid van de authenticiteit.

In elk geval blijft het immer lastig een eerste bron te kunnen aanboren of te treffen en in volle bewustzijn te doen opborrelen.

Heden hebben zeven auteurs het bewijs voorgeschoteld, hoe ze elk op een andere manier de authenticiteit nastreven en kunnen bereiken.

Tot op heden stoelen en steunen onze vorsers in hoofdzaak op geschreven bronnen, op archieven en getuigenissen.

Hoe verloopt het morgen? Daar zijn de vele grafische documenten, die van dag tot dag talrijker worden, in vergelijking met de geschreven.

De stad Knokke-Heist praat op nationaal en internationaal vlak met de kartoer en humor. Thans komt de film en humor om de hoek zien. Staan wij even paraat? Zijn we klaar om de authenticiteit langs de wereld van de grafische beelden en de film te onderzoeken? Elk van ons moet bereid zijn om het antwoord te verstrekken en de mogelijkheden in oenschouw te nemen.

Een deel van het leven vergaat niet wanneer er een boek over bestaat. Zijn we klaar om heden een film te vervaardigen of om beroep te doen op liefhebbers die met hart en ziel volkse onderwerpen opsporen en vastleggen? (11).

Rudi Steyaert, amateur-filmer te Assenede, heeft een film verwezenlijkt: *Boekhoute, waar het leven goed is...* (maart 1980).

Een heel jaar lang trilt de hartklop van de lokaliteit in deze film; het gaat om een document voor later. Van alle verenigingen is er minstens één activiteit opgenomen, zo mogelijk samen met de andere en belangrijkste dorpsgebeurtenissen. Bij de aanvang is een bepaalde spreiding en planning opgesteld om uiteindelijk tot een kronologisch resultaat te komen. Onderdelen van een film nemen ontzagwekkend veel tijd in beslag. Sommige opschriften en titels vergen ruim één uur en meer voor een stuk(je) van vijf sekonden. De filmwerkgroep Dronghene uit het Gentse heeft zijn medewerking verleend, o.a. voor de sonorisatie. De film duurt voor de kijkers anderhalf uur, doch het aantal werkuren kan een cineast (evenmin als een auteur van een boek) niet tellen bij benadering. Daar zijn de lange avonduren en de vele weekends daaraan besteed. De inspiratie ligt bij de ontmoeting met de mensen en hun groeperingen, maar de drang ligt in het streven om het dorp grondig te kennen en te ontleden en meer en weer te herkennen in het verkennen. Een dorp in een film. Waarom niet? Rudi Steyaert heeft het grandioos voor Boekhoute-Assenede verwezenlijkt. Anderen hebben dat voor andere dorpen en onderdelen tot stand gebracht. Persoonlijk ken ik menig cineast die molenfeesten op film heeft vastgelegd. Menigeen onder de lezers en lezeressen kennen dergelijke liefhebbers en kunstenaars. In hoever overwegen we de kans en de plicht om dusdanige getuigenissen in de studie van ons volksleven in te schakelen?

Volkskunde staat niet gelijk met een reservaat, waar je de laatste Indianen (of diersoorten) aantreft. Verontschuldig me om de vergelijking.

Volkskunde staat niet gelijk met een museumaangelegenheid, waar je voorwerpen en levensvormen uit vervlogen tijden aantreft en opzoekt.

Volkskunde staat gelijk met authenticiteit, het boren naar de eerste bron, het horen naar de eerste harteklop van het kind en de laatste harteklop van een stervende, met het beluisteren van alle fazen tussenin.

Authenticiteit blijft hoofdzaak en noodzaak voor een gedegen wetenschap. Elkeen van jullie dient die op zijn en haar manier ! Die vaste basis vormt de grondslag van het bestaan en voortbestaan van onze publikaties.

Een besluit is ver van eenvoudig.

- 1) Zeven mannen treden elk op, met hun manier van leven en van streven, als een soort tovenaars. Ze verstaan de kunst het verleden te doen herleven, gewoon, op basis van hun woorden en hun pen (of beter schrijfmachine).
- 2) Zeven mannen lijden ergens aan een moedercomplex. Ze hebben een kind op de wereld gebracht, met pijn en maandenlange dracht.
- 3) Zevenmaal kregen we de weelde van een regenboog. Bij geen enkele gaat het om één enkele kleur. Met een veelheid van gegevens behandelen ze hun tema.
- 4) Er ontstaat geen berusten in heimwee of een lust naar het verleden, want elk van hen leeft volop in het heden en tracht zoveel het kan, een bindlijn tussen vroeger en nu te trekken.
- 5) Twee leven in de waan, dat ze niet boven op de sociale ladder staan, maar elk van hen staat op de top, door de gaven van de geest (en van het hart).
- 6) Hét algemeen kenmerk bestaat in het bezit van een grote liefde, geen gedachte aan gewin : maar de drijfveer van de liefde, én voor het volk, én voor de wetenschap : liefde in alle dimensies : voor gebouwen, voor het water, voor schilderijen, voor het lied, al is er een moord mede gemeoid.

Wij kunnen niet, gelijk zij, zo toveren met woorden, maar wij verheerlijken hen met ons hart en betuigen de hulde van onze geest. Hun werken vormen een pilaar en een toren, basis en trots van onze wetenschap. Reuzedank, zeven heren, in dienst van authenticiteit.

- 
- (1) Charles DE CLERCQ. *Een mijnwerker getuigt. Donker leven in Zuid-Oost-Vlaanderen en Henegouwen.* Voorwoord door Gustaaf Van Huffel, en *Ten Geleide, en Slotakkoord uit een Parijse krant* door Renaat van der Linden. Gent-Brakel, 1980, 31-32.
  - (2) Bussum, 1910.  
Hier hoort ook : Pierre PLATTEAU. *Gustaaf Vermeersch.* Nijmegen-Brugge, 1979. Reeks : Grote ontmoetingen. Literaire monografieën, vooral Hoofdstuk 5. *Het rollende leven*, 58-77.
  - (3) Oriana FALLACI. *Een man.* Amsterdam, 1980, vertaling van Henny Rip. TV uitzending, 21-III-1981.
  - (4) Charles DE CLERCQ. *Twee vrolijke koewachters in het Brakelse.* Voorwoord door Gustaaf van Huffel. *Nawoord. Drieluik van Charles De Clercq* door Renaat van der Linden. Gent-Brakel, 1981, 29. (4a) nr 1, 99
  - (5) M. BROECKHOVE, *Onze gowdag op 27-10-1974 in het teken van het veer en de veerdienst op de Schelde in Oost-Vlaanderen*, OVZ 50 (1975), nr. 1, 13-16.
  - (6) Jos VRANCKX. *Antwerpse Jezuiet maakte naam als volkspredikant. Tachtigjare pater. Aerts nog elke dag op de bres.* Gazet van Antwerpen, 21 & 22 maart 1981.
  - (7) voetnoot 4, 87
  - (8) Zie voetnoot 4, 24 ;(9) Zie voetnoot 4.
  - (10) A. VYNCKE. *Koeiers in Sint-Martens-Latem en omgeving*, OVZ 54 (1979), nr 6, 210-212.
  - (11) Rudi Steyaert, amateur-filmer te Assenede, heeft een film verwezenlijkt : *Boekhoute, waar het leven goed is...* (maart 1980).  
Zie : Fr. Verstreken & volkscundige films. *Volkscundige films '62-'69*, OVZ 44 (1969), nr. 3-4, 120-127.

**Julien DE VUYST uit Mere :****HET MOORDLIED IN DE ZUIDELIJKE  
NEDERLANDEN, XIXe EEUW**

Meestal komt een boek tot stand na enkele maanden archiefwerk, wat de auteur dan toelaat tientallen voetnoten te gebruiken... het basisprincipe van de wetenschappelijke verantwoording, de basis om een (soms zwakke) thesis tot een goed einde te brengen.

Gelukkig hoeft niet iedereen op dezelfde manier te werken, wat niet inhoudt dat men nalatig mag zijn met voetnoten. Integendeel, bij om het even welke studie dient bronaanduiding vermeld te zijn, om het even waar men die bron ook gehaald heeft.

De meeste studies zijn louter en uitsluitend gebaseerd op archiefwerk. Nochtans ligt er voor de volkskundige studies nog heel wat veld braak. Tenslotte is het daar waar ik toe komen wou : het veldwerk !

Ontegensprekelijk werd ook voor het moordlied I en II aan archief gedaan, dat is onoverkomelijk. Nochtans in zeer kleine mate en vooral om het repertorium samen te stellen. Bundels over volksliederen bestaan er in overvloed. Trouwens, ook over het moordlied werden bundels gepubliceerd, maar dan op die wijze dat men er elke maand één zou kunnen uitgeven.

Het gaat niet op van een gebeurtenis, waarvan sprake in het lied, weer te geven in liedvorm zonder de historische achtergrond ervan te kennen. Daarom moet voor elk lied nagegaan worden wat er feitelijk gebeurd was, op wie en door wie de moord gepleegd werd, wanneer de feiten zich afgespeeld hebben. Voor sommige gevallen gold het een kleine moeite om gegevens te vinden vermits enkele vliegende bladen, vooral 19de-eeuwse, de datum en de plaats van het gebeuren vermeldden. Voor andere geelk het waarlijk op een gerechtelijk onderzoek, een speurtocht, want de gegevens beperkten zich slechts tot het vermelden van het dorp, soms zelfs dat niet, waar het drama zich afgespeeld had.

Met de tekst van enkele honderden liederen in het hoofd werden tientallen en tientallen kranten en weekbladen geëxcerpeerd, een werk dat ons ongeveer vijfduizend steekkaarten opleverde met aantekeningen over diverse moorden in het Vlaamse land en enkele daarbuiten. Op die manier kon een zgz. wedersamenstelling gedaan worden van de feiten in de liederen vermeld. Op deze basis en met dit materiaal waren deze liederen, historisch gezien, al heel wat meer waard. Als je weet dat voor sommige dagbladen een hele dag vereist is om één jaargang na te kijken dan kan men gemakkelijk berekenen hoe tijdrovend dergelijke opzoekingen zijn en hoeveel maanden en jaren voorbereiding een dergelijk boek vergt.

Daarnaast is er nog het echte veldwerk : het moeilijkste maar niet het minst aangename. Dit bestaat erin bij de mensen zelf liederen gaan optekenen, op geluidsband, wat het voordeel oplevert dat je hiermee in staat bent de melodie te rekonstrueren. Het is vooral in dit veldwerk dat nog heel wat kan gepresteerd worden, vooral omdat de steeds aangehaalde melodieën op vliegende bladen niet altijd meer te achterhalen zijn, terwijl je met geluidsband toch enigszins een kans krijgt, ook al valt het soms moeilijk wegens het onduidelijk of onjuist zingen van de melodie. Voor een boek als dit is dergelijk veldwerk echter het meest lonende voor een auteur.



R. RUYS :



### VEER EN VEERDIENST IN OOST-VLAANDEREN

Het thema of onderwerp voor een studie kan soms door toevallige omstandigheden aan de oppervlakte komen. Zo was het ook met «Veer- en veerdienst». Geboren in het gebied tussen Durne en Schelde, a.h.w. in het dorp van «Mensen achter de dijk» van F. De Pillecyn kwam ik sinds men prille jeugd geregeld in kontakt met de veerman op de Durne en deze op Driegoten te Hamme. Als jonge knaap ging mijn bewondering vooral naar de kracht waarover de veerman beschikte om bij slechte weersomstandigheden zijn kleine veerboot over het woelige Scheldewater naar de veerdam te loodsen.

Later boeide mij de figuur van E. Verhaeren die te St.-Amands werd begraven *met zijn voeten in 't water* en de romantiek van zijn gedichten over de Schelde en de veerman. Als volwassene werd ik dan opnieuw gekonfronteerd met de veerman in de Vlaamse film «Mira».

Dit laatste zou de definitieve start betekenen om een studie te wijden aan de figuur van de veerman.

Zoals steeds begint men alle mogelijke bronnen op te sporen en literatuur over het onderwerp te verzamelen, en het raadplegen van archieven. Hier begon dan de moeilijkheid...

Na raadpleging van de systematische katalogen in de grote bibliotheken, regionale alsmede het Scheepvaartmuseum te Antwerpen, komt men tot de vaststelling dat het trefwoord veer of veerdienst er niet in voorkomt. Dan de trefwoorden maar uitbreiden en zoeken onder «vervoer, verkeer, wegen, beroepen, scheepvaart enz. enz...» met heel weinig resultaat. Het was eerder een fragmentarische vermelding zonder historische bronnenvermelding. Ook losse vermeldingen in toeristische brochures en romans.

Dan naar de archieven... van de verschillende gemeenten gelegen aan waterwegen... de Schelde, Durne, Leie, Dender en hopen op een vermelding «veerdienst» of «het veer» bij het overlopen van de inventarissen. Sporadisch werden dan de eerste gegevens gevonden.

Dan tenslotte de levende bronnen, namelijk de zegspersonen opzoeken. Zo begonnen mijn geregelde tochten doorheen Vlaanderen van de ene veerman naar een andere veervrouw en omgekeerd. Sommige dagen terugkerend in een euforie zoveel gevonden te hebben, andere dagen zonder één enkel nieuw element.

Ik heb ervaren dat zegspersonen als volwaardige bronnen moeten aanzien worden. Uiteraard moet men hun informatie trachten te toetsen aan bestaande bronnen. Maar ook historische bronnen moeten kritisch benaderd worden. Maar een zaak is zeker, de sfeer rond en de figuur van de *veerman* moet men leren kennen door persoonlijk kontakt.

Men moet de geur van het water leren snuiven; het klotsen van het water en de verhalen van de veerman leren beluisteren.

Dan pas kun je schrijven... «De veerman is een filosoof, een natuurminnaar... een gewone man met een kleine boot, maar met een groot hart», en zo vindt U er niet veel meer in het leven,... en daarom zijn we zoveel gaan zoeken over hem... en vooral voor hem... !

## Dr. Egied VAN HOONACKER uit Kortrijk :



### IKONOGRAFIE VAN KORTRIJK EN OMGEVING

Wanneer we nagaan hoe een boek tot stand komt, moeten we eerst nazien waarom een bepaald onderwerp uitgekozen wordt. Er zijn twee soorten boeken. De boeken, geschreven in opdracht, en de boeken geschreven naar vrije keuze. De boeken geschreven in opdracht worden opgemaakt omdat een uitgever winst ziet in een bepaald onderwerp of omdat een instelling haar geschiedenis of haar activiteiten te boek wil stellen. De boeken geschreven naar vrije keuze, zijn deze waar de auteur zelf het onderwerp bepaalt. Hij kiest dan ook een onderwerp dat hem ter harte ligt en waarvan hij uitstekend op de hoogte is. De keuze van dit onderwerp ligt soms ver in het verleden. Zo herinner ik mij dat ik op de leeftijd van 12-14 jaar de zondag regelmatig het stedelijk museum te Kortrijk bezocht. Het museum was toen in de Grote Hallen gelegen en helemaal achteraan bevond zich er een prent die ik telkens ging bewonderen. Het was een lito die de brand van de Sint-Maartenstoren in 1862 voorstelde. Mijn liefde voor oude gravures is bijgebleven. Mijn legerdienst bracht ik door in het Klein Kasteeltje van Brussel en tijdens mijn vrije uren liep ik de boekhandels af. Zo verzamelde ik oude kaarten en gravures die nu twintigmaal zoveel kosten. Door die kleine verzameling kreeg ik een inzicht in die oude stadsplannen. De ikonografie van Verbauwen en Michiels spoorden mij aan en ik begon gegevens te verzamelen en op steekkaarten te zetten.

Hoe moeten we nu een ikonografie schrijven ? Eerst moeten we de bestaande ikonografiën nazien om een inzicht te krijgen in het onderwerp. Een van de oudste is deze van A. Dejardin verschenen in 1860-67 : *Recherches sur les cartes de la principauté de Liège et sur les plans de la ville*. In 1862-95 verscheen een gelijkaardig werk over Antwerpen en in 1867 kwam Gent aan de beurt. In 1879 verscheen *Plans et Vues de la Ville de Tournai* en in 1883 *cartes de la Province de Namur*. Voor West-Vlaanderen schreef Alexis Verbauwe in 1950 de *Iconografie van het Arrondissement Veurne*, in 1953 de *Iconografie van het Arrondissement leper* en enkele jaren later de *Iconografie van het Arrondissement Oostende*. In 1964-68 verscheen de driedelige *Iconografie der Stad Brugge* geschreven door Guillaume Michiels. Algemene werken zijn van E. Bacha, *Vues et Plans des Villes, Châteaux et Monastères de Belgique*, Brussel, 1915. L. Hisette, *Vues et Plans de villes, châteaux, monastères et monuments dans les collections du cabinet des Estampes*, Brussel, 1917, P. Colin, *Vues de villes, châteaux, monastères et monuments publics dans les musées royaux de peinture et de sculpture*, Brussel, 1916. Dr. Ir. C. Coeman, *Atlantes Néerlandici*, Amsterdam 1967. J.A.M. Van Der Marck, *Romantische Boekillustratie in België*, Roermond, 1956.

Ikonografiën zijn belangrijke naslagwerken voor al wie aan lokale geschiedschrijving doet. Voor steden zoals Gent, St.-Niklaas, Antwerpen enz... missen we een moderne geïllustreerde ikonografie. Het tweede groot werk is alle gegevens op steekkaarten samenbren-

gen en groeperen naar enkele grote hoofdstukken : de stadsplattegronden, de plattegronden van stadsgedeelten, de panoramische gezichten, de versterkingen, de burgerlijke gebouwen, de kerkelijke gebouwen, de landschappen en de wegen die de stad verlaten. Sommige hoofdstukken kunnen nog verder opgesplitst worden en hierin wordt dan alles kronologisch geangschikt.

Welke bronnen moeten we raadplegen? De eigen verzameling wordt eerst op steekkaarten gezet. Daarna raadplegen we deze van verzamelaars en instellingen. We trachten foto's te nemen om te vergelijken en zo stellen we dikwijls vast dat een gravure de kopie is van een oudere die zelf naar een schilderij gegraveerd werd ofwel dat een bepaalde gravure het spiegelbeeld is van een andere. In de lokale geschiedschrijvingen vinden we tips over het bestaan van een of andere schilderij of tekening. We moeten musea bezoeken en navragen wat er in de reserve verborgen zit. Het British Museum en het Victoria and Albert Museum in Londen bezitten een heel belangrijke verzameling tekeningen en gravures. De Rijksarchieven bezitten talrijke plattegronden. De vreemde overheersers hebben ook heel veel plattegronden opgetekend die we in buitenlandse verzamelingen kunnen raadplegen. In Parijs zijn er de Archives Nationales, de Bibliothèque Nationale, de Musée des Gobelins, de Archives du Génie in Vincennes en de Bibliothèque du Génie. In Nederland het Algemeen Rijksarchief in 's Gravenhage. In Wenen het Kriegsarchiv.

Tenslotte raadplegen we de geïllustreerde boeken om te zien uit welk boek bepaalde gravures afkomstig zijn. Het is een boeiend werk dat we niet te vlug mogen uitgeven. Zodra het boek verschenen is, gebeurt het al te dikwijls dat er nog onbeschreven afbeeldingen tevoorschijn komen.

## Lic. Lode HOSTE



### GENT, POPPENSTAD

#### De idee

*De gedachte ging helemaal niet uit van mij. Half november 1977 kreeg ik een telefoontje van een Brusselse uitgever. Later bleek hij een Gentenaar te zijn, gespecialiseerd in de uitgave van volkskundige werken.*

*Mij werd voorgesteld een geschiedenis over het Gentse poppenspel te schrijven. Ik voelde me geneigd om daarop in te gaan en begin december 1977 kwam de overeenkomst tot stand. Het moest een boek worden van tweehonderd, normaal gedrukte bladzijden tekst en de waarde van een vijftigtal pagina's illustraties, een geschiedenis van de Gentse spellekens, zeer ruim opgevat, met talrijke anekdotes over bepaalde figuren en een viertal traditionele teksten... Uiterlijk begin februari 1979 moest ik klaar zijn. Een jaar later dus. Daarop ben ik aan de slag gegaan.*

#### Aanknopingspunten

*Ik voelde heel wat voor de opgave. Van kindsbeen af was ik geconfronteerd met «Het Spelleke van de Muide», het knapste traditioneel poppenspel dat ik ooit te Gent had gezien. Dat stond onder de leiding van pastoor Joris Vandenbroucke en in dat spelleke zag en hoorde ik voor het eerst ons traditioneel heldje «Pierke», vertolkt door Gustje de Puydt,*

heden de ouderdomsdeken van onze Gentse theatertjes. Toen had ik ook mijn eigen poppenspel waarin kleine ledenpoppen defileerden die wij «notepoppen» noemden. Student aan de Rijksnormaalschool, vervaardigde onze tweedejaarsgroep een «klassespelleke» dat trouwens een kopie van dat uit het Museum voor Folklore, in de Lange Steenstraat, was.

Veel later had ik ook het geluk, als conservator, de bijna gehele inboedel van het «Spelleke van de Muide» te kunnen classificeren toen dit enig theatertje, in 1965 door Vandembroucke aan ons Museum voor Volkskunde werd geschonken. Daarenboven volgde ik toen van dichtbij de prestaties van 't spelleke van 't museum.

Tijdens de voorbereidingen van de «Tweede Gentse Poppenspelweek» die in augustus 1977 in de Generale Bank op de Kouter doorging, zetelde ik in de werkgroep die vernoemde «week» organiseerde. Naderhand werd deze groep omgevormd tot een VZW «Archief en Documentatiecentrum» van het Gentse poppenspel. Tijdens die tentoonstelling maakte ik kennis met een uitgebreide groep mensen die op een of andere manier iets met poppenspel te maken hadden. Hetgeen me, tijdens mijn later veldwerk uitstekend van pas kwam.

### De voorgangers

Uiteraard kende ik auteurs die hetzelfde onderwerp, jaren geleden, grondig hadden bekeken of die er uitstekende volkskundige artikels aan hadden gewijd. Zo schreef Joris Vandembroucke, in 1931, een essay «Het Gentsch Poppenspel». Zijn «Poppenspel in de Nederlanden» verscheen in 1946 te Antwerpen. Daarin haalde hij op verscheidene plaatsen het Gents poppentheater aan en verruimde de opsomming en de bespreking tot eind december 1941. In 1978 gaf Joris me een handschrift over het «Spelleke van de Muide» ter inzage, handschrift dat hij amper enkele weken te voren had beëindigd.

Professor Paul De Keyser, van zijn kant, schreef volkskundig-wetenschappelijke artikels die tussen de jaren 1931 en 1946 in bepaalde kranten en in tijdschriften zoals «Oostvlaamse Zanten» verschenen.

Ook het merkwaardig boek «De Magie van het Poppenspel», in 1943 door de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen (toen nog Folkloristen) uitgegeven, vormde voor mij een leidraad waarmee ik kon starten.

Daarnaast werkte ik een verzameling brochures door, ontstaan ter gelegenheid van lustrums van Gentse poppentheaters of van collectieve tentoonstellingen. Daarin werden sommige gissingen getoetst naar hun kans op waarheid, zonder daarom zelf steeds in staat te zijn «dé» waarheid te achterhalen.

Daarenboven kwam ik toevallig in het bezit van het handschrift van de oud-Gentenaar Clément Verhaert. Deze vriendelijke man die nu in de Kempen woont, had in 1930/31 aan Therese Blauwers, de laatste eigenares van het befaamde Gentse «Spelleke van d'Arke», enkele interviews afgenomen en het handschrift was daarvan het resultaat. Daaruit puurden we de meeste inlichtingen over Blauwers' theatertje.

Voor de rest was er een volledig gebrek aan literatuur. Hoe kon het ook anders? Tot vòòr de eerste wereldoorlog werd bijna overal en zeker te Gent, uitsluitend door ongeletterden aan poppenspel gedaan, voorreizigers, arbeiders of hun echtgenoten die in het poppenspel een kleine bijverdienste zagen. Ze speelden voor volwassenen en kinderen uit de analfabete buurten. Welke intellectueel uit de 19de eeuw, begin twintigste eeuw vond het geschikt deze volkse «excentriciteit» aan te snijden? Wie van hen ging in deze gore buurte afzakken om er dergelijk volkstoneel te gaan bekijken?

Enkel een drietal bekende Gentse figuren zoals Florimond Van Duyse, Prosper Claeys en Napoleon Destanberg hebben, veel later, hun jeugdherinneringen over onze Gentse spellekens neergepend en sommige aangehaalde details bleken inderdaad belangrijk. Tenslotte waren daar nog een drietal poppenspelteksten, jeugdwerken van de Gentse auteur-nobelprijswinnaar Maurice Maeterlinck.

*Wat echter opvalt, is het feit dat de Gentse 19de-eeuwse volkskundigen blijkbaar deze miniatuurtheaters over het hoofd zagen. Hun tijdgenoten moesten zich toch nog alles over het uiterlijk en inhoudelijk aspect van deze volkse theatertjes herinneren ?*

### **Archiefwerk**

*In zijn «Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde» schreef Kalff dat er uit middel-eeuwse stadsrekeningen posten waren opgetekend waarin melding werd gemaakt van het «dockenspul», dus handpoppen. Het was echter niet uitgesloten dat er ook stangpoppen bij te pas kwamen, toneelattributen, gebruikt in de mysterie- en mirakelspelen.*

*Ook Joris Vandenbrouwke haalde in zijn uitstekend werk een Gentse tekst van 1451 aan waarin spraak was van een huis aan de Vismarkt, verhuurd «ten tyt van halffastenen aen eenen man van Brugghe omne spel te houdene vandien..»*

*Gezien mijn beperkte tijd deed ik enkele steekproeven in de Gentse stadsrekeningen uit de XVIIde en de XVIIIde eeuw. Dat bracht me trouwens op het spoor van enkele vreemdelingen die te Gent als jongleurs, koorddansers of acteurs met poppen waren opgetreden.*

*Ik kwam ondertussen tot de bevinding dat de traditie van het Gents spelleke evenals deze van de Brusselse, Antwerpse en Luikse poppentheaters niet verder terugging dan tot het begin van de XIXde. Een overlevering van, ruw geschat, twee eeuwen. Aan de Gentse spellekens gaf dit in 1922 de stoot tot de renaissance en de gehechtheid van onze mensen aan bepaalde volkshelden.*

### **Veldwerk**

*Ik was natuurlijk ook op veldwerk aangewezen. Ik moest immers contacten leggen met poppenspelers die gebeurlijk nog tijdens de laatste wereldoorlog en direct daarna waren opgetreden en tenslotte bij dezen die tot op heden hun creaties brengen.*

*Het bleek snel dat ik vrij moeilijk iedereen zou kunnen benaderen. Wel stak een Gents journalist, begin 1978 een handje toe door, in een kort artikeltje, te melden dat ik bezig was een geschiedenis van het Gentse poppenspel te plegen. Dat heeft waarschijnlijk geholpen maar enkelen hebben eerst ná het verschijnen van mijn werk gereageerd !*

*Veldwerk is spannend maar men moet rekening houden met het feit dat sommigen hun eigen fantasie met de realiteit verwisselen. Dan vertellen ze maar wat hen op dat ogenblik door het hoofd komt. Nochtans heb ik aan de meeste interviews een uitstekende herinnering. Ik erken dat ik tijdens dat veldwerk een rijke oogst aan gegevens heb binnengehaald, het leeuwedeel van mijn boek trouwens.*

### **Analyse en synthese**

*Maandenlang werden alle gegevens systematisch en chronologisch geschikt. Daar tussenin nam ik honderden zwart-wit foto's. Daaruit koos ik later de beste. De gissingen en de feiten woog ik tegenover elkaar af en de inhoudsopgave werd grosso-modo vastgelegd. Dan begon ik aan de scriptie. De papiermand kende feestelijke dagen ! (Tijdens het schrijven moet men immers op geluk kunnen rekenen, precies als voor een examen.) Ondertussen las ik verder alles wat met het onderwerp te maken had, kreeg wel eens een tip van vrienden en bezocht poppenspeluitvoeringen.*

*Begin januari 1979 kwam ik voor de eerste maal klaar. Het resultaat was een dicht-op-elkaar getypte tekst van meer dan tweehonderd bladzijden plus een album van een driehonderdtal foto's.*

*Ik heb me dan eerst een paar dagen bezinning gegund. Daarna herlas ik elk hoofdstuk, schrapte ganse gedeelten, vulde aan en herbegon toen te typen. Iets waaraan ik grondig de hekel heb...*

*Half januari was ik definitief klaar. Een paar dagen later heeft de uitgever mijn tekst en mijn foto's ontvangen.*

### De uitgever

*April ging voorbij. De uitgever bleek plots zelfs de tijd niet te vinden om me de ontvangst van mijn werk te melden. Nadat ik verscheidene malen vergeefs had getelefoneerd, kwam dan eindelijk, begin mei, het bericht dat hij mijn werk goed vond maar... dat hij wat «huiverig» geworden was (dat waren zijn woorden) door de trage verkoop van zijn laatste uitgaven. Die man zat duidelijk met financiële problemen. Ik vroeg en kreeg mijn scriptie en mijn foto's terug. Het «Archief en Documentatiecentrum» van het Gentse poppenspel kwam me dadelijk ter hulp. Ze had trouwens ondertussen reeds een paar brochures uitgegeven en ze zou dat nu ook met mijn werk doen. We kwamen in contact met de kunstdrukkerij Imschoot te Gent en van meet af aan waren de relaties uitstekend. Ik verwijderde een paar niet-noodzakelijke hoofdstukken en herleidde het aantal foto's tot zestig. Half november '79 ontving de VZW de eerste exemplaren.*

*De vóórverkoop was ondertussen georganiseerd en de verdeling kon vanaf de kerst van het jaar '79 beginnen.*

*Het boek wou hulde brengen aan al de Gentse poppenspelers en we hopen dat we daarin enigszins zijn geslaagd.*

### Lic. Marcel DAEM uit Sint-Amandsberg



#### VOTIEFSCHILDERIJEN EN MIRAKELBOEK VAN KAPELLETJE SCHREIBOOM TE GENT

Onze ervaring bij het ontstaan, schrijven en uitgeven van het boek «Votiefschilderijen en mirakelboek van Kapelleke Schreiboorn te Gent», verschenen in 1975, lijkt ons een dankbaar onderwerp te zijn om het thema «Geboorte van mijn boek» met een humoristische noot te illustreren.

Inherent aan «Geboorte van mijn boek» kan de auteur, hij die het boek ter wereld brengt, niet over het hoofd worden gezien. De confrontatie van deze twee factoren, auteur én boek, kan van verschillende standpunten uit bekeken worden. Ik heb me afgevraagd, waarom we niet eens een van deze standpunten op humoristische wijzen zouden onder oog nemen ?

We hebben ervaren dat het ontstaan, schrijven en uitgeven van een studie over votiefschilderijen en mirakelboek te vergelijken valt met een langdurige, al dan niet, besmettelijke ziekte waarvan de auteur, als patiënt, het slachtoffer is. Van iemand die een boek schrijft zegt men dat hij van zijn onderwerp bezeten is. Dat is waar. Feitelijk is hij besmet door een gevaarlijke virus, die we in ons geval, boekenvirus noemen.

De eerste fase is de aanloop van de ziekte. De tijd die verloopt tussen het voorbereiden van de studie - archiefonderzoek, verzameling materieel, opsporing bibliografie - én het schrijven van het boek, vergelijken we met de incubatieperiode. Hier neemt het gevaar voor de auteur-patiënt een aanvang. Gedurende dit tijdstip ziet men in de omgeving van de auteur-patiënt dat er iets aan de hand is. In de huiskring of op 't werk ontdekt men dat er iets niet normaal is met het slachtoffer. Het is geen verwijt; wel een beleefde verwittiging aan het adres van de auteur-patiënt. Erger wordt het geval wanneer het een besmettelijke familieziekte betreft, overgeërfd van ouder of grootouder waarvan de infectiesporen zichtbaar zijn

in de bibliotheek. Blijkbaar wordt de schrijver van een boek als «normaal» beschouwd wanneer hij 't werk achter de rug heeft.\*Normale mensen hebben geen boekenvirus; die zijn gezond.

De tweede fase van de besmettelijke ziekte is het opstellen en afwerken van het boek. Op dat ogenblik is de auteur-patiënt werkelijk ziek voor zijn omgeving. Mét de patiënt en mét zijn besmetting moet rekening worden gehouden. Een zieke mag men niet kwetsen. In familiekring geschiedt de afzondering niet gewild. De auteur-patiënt laten ze maar betijen met zijn documenten, akten, foto's, brieven en papieren. Anderen raken het infectiemateriaal niet aan en laten het zorgvuldig wegruimen door de patiënt. Ze hebben geen schrik voor infectie, maar wel voor de rommel. Men laat de zieke met rust wanneer de schrijfkorts hem te pakken heeft. En die korts kan maanden duren !

Bezoek is ook niet uitgesloten gedurende het hoogtepunt van de ziekte. Het is zo zeer verscheiden als de verschillende bezoekers zelf. Familieleden die aan huis komen, horen toevallig dat een nieuw boek in wording is. Ze beklagen de huisgenoten behalve de auteur-patiënt. Ze bekijken hem met een glimlachje. Duidelijk ziet men in hun achterhoofd de vraag oprijzen : «Hoe is het Gods mogelijk van een boekenvirus besmet te worden en zo ziek ervan te zijn ?» Familieleden babbelen niet over lektuur noch over boeken. In het huis van de gehangene wordt over geen koord gepraat. Andere bezoekers beklagen de huisgenoten met de beproeving een auteur-patiënt in huis te hebben. Kunt ge waarlijk daar niets aan of tegen doen ? Ze wensen de huisgenoten een spoedige genezing. Aan de auteur-patiënt wensen ze veel rust en verstrooiing juist op 't ogenblik als de muze de auteur gunstig gestemd is. Bij het afscheid drukt men de hoop uit dat de auteur vlug zou mogen «genezen» zijn en binnen afzienbare tijd weer «normaal» zou worden. En bij dit alles draagt de zieke zijn lot, in de hoop dat zijn lijden niet nutteloos zal zijn geweest.

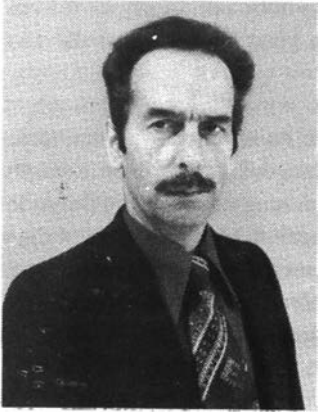
Niet alle bezoekers zijn negatief ingesteld op de ziekte van de auteur-patiënt. Er zijn er die van dezelfde boekenvirus besmet zijn en vol enthousiasme over de ziekte meepraten. Twee zieken bij mekaar. Soort zoekt soort. Zieke mensen voelen zich opgelucht als ze over hun ziekte mogen vertellen. Is dit ook niet het geval bij een auteur-patiënt ?

Een contactname met een auteur-patiënt kan ook erge gevolgen hebben voor een bezoeker die met de boekenvirus besmet wordt. Jonge mensen zijn daar eerder vatbaar voor. Op hun beurt dragen ze de ziektekiemen in zich die pas, vele jaren later, tot uiting zullen komen. Wanneer de auteur-patiënt er niet meer zijn zal, zullen zij dan op hun beurt verkondigen aan een nieuwe generatie of het schrijven van een boek al dan niet te vergelijken is met een besmettelijke ziekte.

De laatste fase. Het boek «Kappelleke Schreiboem» is af. De patiënt is genezen, de auteur is weer normaal geworden. Of de besmetting van de boekenvirus nog ooit terugkomt weet niemand; ook de auteur zelf wist het niet.

De vergelijking auteurschap met besmettelijke ziekte wekt in mij de gedachtenis op van de grote volkskundige, Prof. Dr. P. De Keyser. De infectie van de virus heb ik van hem meegekregen omtrent de jaren 1938. In 1953 stelde hij mij voor op het Filologencongres te Antwerpen te spreken over de ex-voto's. En zo is de ziekte begonnen. Bij die ex-voto's hoorden ook de votiefschilderijen. De virus geraakte ik niet meer kwijt. Zo kwam «Kappelleke Schreiboem» tot stand, een boek dat mij zeer dierbaar is, zo dierbaar als mijn eigen kinderen.

## Romano TONDAT uit Eeklo :



### BOUWKUNDIG ERFGOED TE WAARSCHOOT

*Reeds jaren houd ik mij bezig met het aanleggen van een fotografische inventaris van het Meetjesland. Ondertussen wordt deze fotografische inventaris terug op een verbeterde manier aangevuld. Het hernemen en aanpassen van het hogergenoemde werk is een gevolg van de leemten die de eerste inventaris vertoonde. Waarom was het werk van in het begin niet juist aangevat? Eenvoudigweg omdat ik daar geen ondervinding in had. Toen ik twintig jaar terug, links en rechts, informeerde hoe ik het best zo iets zou beginnen, kreeg ik onmiddellijk te maken met een verwonderd onbegrip. Wat had een bouwkundig inventaris te maken met geschiedenis? Dat kon mogelijk wel iets met heemkunde te maken hebben, zeker als het over boerderijen ging. Trouwens was bijna iedereen overtuigd dat de reeds verschenen literatuur meer dan voldoende leek. Dat ik van een der vooraanstaande figuren in de geschied-bouwkundige wereld en van een der grootste heemkundigen uit Vlaanderen op mijn vraag hoe ik het best het bouwkundig erfgoed kon inventariseren, als antwoord kreeg: «Jongen, welke studies heb je gedaan en wat ken je van bouwkunde?» ontgoochelde mij wel.*

*Mijn oprecht bekennen leek hun zo kinderachtig dat hun verbazing werd gevolgd door de bemerking: «Laat dit aan de mannen van het vak over» zoals architecten en andere daarvoor gediplomeerde specialisten. Na enkele maanden vertwijfeld naar een oplossing te hebben gezocht, besloot ik de eenvoudigste weg te nemen. Een fotoestel kopen en beginnen met foto's te nemen. Bij elk gemeentebestuur vroeg ik een gemeentekaart aan, om zeker te zijn dat ik geen straat of weg zou vergeten. Wel waren er enkele problemen die mij veel tijd deden verliezen in het werk. Vooral het bezoeken van het gebouw, dat zelden werd toegestaan. Zelfs het nemen van foto's binnen werd maar zeer uitzonderlijk toegestaan. Alhoewel het fotograferen van de woningen en de bedrijfsgebouwen veelal werd toegestaan, moest ik bijna altijd sterke argumenten aanhalen om de bewoners te overtuigen van het niet-kommerciële van mijn werk en dat lukte mij niet altijd. Na het afwerken van een tiental gemeenten had ik de vaste overtuiging dat ik de zaak uitgebreider moest hebben aangepakt. Omdat het echter enorm veel werk vroeg meende ik, en terecht, dat het best ware om een fotografische inventaris op die basis verder af te werken. Tenslotte heeft dat werk toch een vijftal jaren geduurd.*

*Een meer in detail uitgevoerde inventaris van een gemeente, nl. Waarschoot heeft ongeveer een achttal maanden elk week-end in beslag genomen. Het opmeten alleen heeft ongeveer evenveel tijd in beslag genomen. In totaal spendeerde ik gedurende ongeveer twee jaar er mijn vrije tijd aan en dit voor één enkele gemeente.*

*Omdat Waarschoot de eerste hernomen gemeente was, kon ik de vraag van dit gemeentebestuur inwilligen. Als ik het boek nu bekijk wil ik graag toegeven dat er verschillende onvolmaaktheden inzitten.*

*Als verontschuldiging mag ik wel zeggen dat, buiten het taalkundig probleem, ik volledig op mijzelf was aangewezen. Ik heb het gedaan zoals ik het toen zag. Nu zie ik enigszins anders. Dat zal te merken zijn aan het Bouwkundig Erfgoed der stad Eeklo. Maar toch zal Waarschoot mijn lievelingsboek blijven.*



Gaston HOMBLÉ uit Melle :

«DEN NEDERLANDSCHEN HOVENIER» EN ZIJN  
«MEDICYN-WINCKEL»



*Onderscheidt het boek zich niet van alle andere voorwerpen doordat én geest én materie, inhoud en vat, eens tot elkaar gebracht, onverbreekbaar aan elkaar vastzitten ?*

*Het boek is een werktuig van de geest, waarmee de mens zich voortdurend oefent. De konstruktie van de ruimte voor de mens, de rol van zijn onderlinge maatschappelijke levensvormen worden door het boek bepaald. Het boek is een eerste middel om het kulturele leven van eeuwen en eeuwen te achterhalen. Het boek voert tot de wereld van de innerlijke vreugde. De funktie van het boek weze niet deze van het geslotene, maar wel van het openen.*

*In deze tijd van monografistische peilen en van piratenjacht op temata en studiewerk stelde ik mij de opdracht een inventaris op te maken over wat zoal aan volksremedieboekjes was verschenen. Alras ontdekte ik de veelvuldig verschenen «De Nederlandschen Hovenier» en zijn «Medicyn-Winckel». Deze uitgaven droegen mijn belangstelling weg, op basis van zijn veelvoudige inhoud aan volksgeneeskundige gegevens. Het loonde de moeite er een studie aan te besteden. Daar wij vaststellen dat alternatieve geneeswijzen thans meer dan een modeverschijnsel blijken en een onderdeel van de feitelijke praktijk van de gezondheidszorg aan het worden zijn, voelde ik mij gemotiveerd. Wat vroeger smalend als volksgeneeskunde werd bestempeld, is nu met de benaming alternatieve geneeskunde betiteld. Achterlijke praktijken van vroeger worden heden op hun waarde bestudeerd.*

*Mijn vorsingsprogramma had rechtstreeks tot doel het waardevolle voor de studie van de volksgeneeskunde uit de verborgenheid te halen. Wij kwamen weldra tot de bevinding dat heel wat nuttig materiaal onaangeroerd bleef. Monumenten worden beschermd. Kostbare boeken genieten niet altijd deze voordelen. Uitzonderlijk beschermde boeken in bibliotheken op private verzamelingen zijn niet altijd voor een breder waaier van publiek toegankelijk. Alleen bevoorrecht hebben er weet van en vorsers komen deze moeizaam op het spoor.*

*De afbakening van het arbeidsveld, het opsporen, de studie van hun geschiedenis leidde naar een dankbare arbeid. De raadpleging van catalogi, het volgen van veilingen, het speuren en zoeken op de bibliotekrekken, in boekenkasten van partikulieren bracht heel wat van onder het stof te voorschijn.*

*Dergelijk vorsingswerk verplichtte me een tocht te ondernemen doorheen de volksgeneeskunde uit het verleden. Voor de 14e eeuw dienden wij de heel- en geneeskundige traktaten te verwerken daar zij de bron vormen waaruit de volksgeneeskunde zou gaan putten.*

*Hier citeren wij de Chirurgie en de Medecine van Johan Yperman alsook het Boeck van Surgien van Meester Schellinck van Thienen. Het werk Der Naturen Bloeme van Jacob van Maerlant bracht de eerste beginselen der natuurkunde.*

Yperman verwijst naar een volksremedieboekje *Den Tresoor van den Armen* door Hermanus, een volksboekje dat eeuwen stand hield daar wij in 1606 te Amsterdam nog een uitgave aantreffen met de titel: *Het Schat der Armen oft een Medecyn Boecksken dienstelyck voor alle menschen... opera Heym Jacobi... opnieuw oversien verbeterd ende vermeerderd*. Dit werkje verscheen in 164† te Antwerpen bij G. Verhulst. In 1550 verscheen te Antwerpen *Een nieuw plaisant hoofken van recepten van Jan Goeswini*.

Dat vorsingswerk over boeken zich niet mag laten misleiden, blijkt uit deze vaststelling: in 1673 verscheen te Middelburg een boek *Het nieuw Toneel der Kunsten van Samuel Witgeest*. Uit de titel zou je allicht niet afleiden dat het om een verzameling recepten tegen velerlei kwalen gaat. In het Gentse lieten de uitgevers zich ook niet onbetuigd en er verschenen heel wat volksgeneeskundige boekjes; ze opsommen zou ons te ver leiden. In 1773 verscheen te Gent bij E. Le Maire *La Medicine et la Chirurgie des Pauvres van P.N. Alexandre*; de uitgeverij Van der Scheuren zorgde in de jaren 1781 en 1783 voor de uitgaven van J.A. Rosselts geboortekundige wenken ten dienste van het plattelandsvolk. Verder verwijzen wij naar het fonds van de Gentse uitgevers de gebroeders Gimblet.

Ons onderzoek leidde onvermijdelijk naar de kruidenboeken vermits kruiden het hoofdbestanddeel van de ingrediënten van de toenmalige volksfarmaca uitmaakten. In deze boeken speelde de invloed van Walafried Strabo's *Hortulus* uit de 9de eeuw en ook het traktaat van Odo van Meung *De Herbatum Virtutibus* uit de 11de eeuw. Deze invloed was duidelijk merkbaar tot in de 16de eeuw. Ook invloed uit het zuiden, als daar zijn Avicenna, Serapis, Dioscorides, Plateario, en andere zijn aan te merken.

Hier mag nog worden aangestipt het handschrift uit het jaar 1300, dat bestaat uit een veertigtal folio's dat werd toegeschreven aan een leebroeder Thomas uit Utrecht, niet alleen belangrijk is om de door hem beschreven kruiden, maar ook om zijn makrobiotische wenken.

Opzoekingen in buurlanden kon evenmin worden voorbijgegaan. Omstreeks 1536 verscheen te Frankfurt am Main de *Gart der Gesundheit* van Christian Egenolff. In de 17e eeuw zag in Duitsland *Das Adelige Landleben* van Von Hoberg het licht en kende een ruime verspreiding. In de 17e en 18e eeuw kenden boekjes die over alles en nog wat handelden een groot succes, o.a. *Het Huisvaderboek* van Philip Florinus dat handelt over hofbouw, tuinbouw, dierenverzorging en genezing van ziekten.

Deze teksten hebben tot voorbeeld gediend voor de uitgaven van *De Verstandige Hovenier*. Deense invloed kwam via Friesland tot onze streken. Wij vermelden een boekje van 1648 het *Dansk Urtebog* door Simon Paulli dat Melchior Martzen te Kopenhagen uitgaf: een boek over planten en allerlei medicinale middeltjes. In de privaatverzameling van Lic. Raf. Van den Abeele te Sint-Martens-Latem en in de bibliotheek van de Koninklijke Bond van Oostvlaamse Volkskundigen ontdekten wij een verzamelband *Den Nederlandtsen Hovenier* door J. van der Groen en een andere *Den Verstandighen Hovenier* door F.S. Pbr., het eerste uitgegeven te Amsterdam, het tweede te Antwerpen zonder jaartal. Inhoud en uitvoering bleken nagenoeg dezelfde. Voor de Antwerpse uitgave kon men achterhalen dat de auteursinitialen verwezen naar de Antwerpse mycoloog Franciscus van Sterbeeck. Wij vonden het de moeite waard de *Medicyn-Winckel* die in deze uitgaven voorkomt, te bespreken en de tekst uit te geven. Ik weet dat de heruitgave van oude teksten op zichzelf geen uitzonderlijke gebeurtenis is. Maar dit zal een bijzondere betekenis krijgen wanneer het volksgeneeskundig materiaal dienstig blijkt voor studie en toelichting, als bron voor de volkskundigen.

*Speurwerk bracht ons tot de bevinding dat de eerste uitgave dateert van 1661 te Amsterdam bij M.W. Doornick en als auteur de naam van P.V. Aengelen draagt. In 1669 verschijnt het boek te Amsterdam terug op de markt, met als auteur Van der Groen en Petrus Nyland en meteen ook een Franse uitgave Le Jardinier Hollandais door Van der Groen. Deze boeken kenden een ruime verspreiding; uitgevers in de Zuidelijke Nederlanden bewaarden privileges; te Brussel verscheen tegelijkertijd in 1672 een Franse en Nederlandse uitgave; in 1672 verscheen te Antwerpen de 3e druk; de 9e, 10e en 11e druk verscheen te Gent, terwijl in 1878 te Osnabrück nog een Duitse uitgave het licht zag.*

*Het succes dat deze boeken te beurt viel, mogen wij toeschrijven aan het therapeutisch gebruik van planten en kruiden en de wijze om deze te kweken. Tal van geneeskrachtige kruiden en toepassingen werden aan de onbekendheid onttrokken. Anderzijds blijkt uit de studie de vaststelling hoe roekeloos het volk met kruiden omsprong, als daar zijn het wit nieskruid, de dolle kervel, aloë, enz.*

*Nog een terugblik naar vroegere volksgeneeskunde hebben wij willen onderlijnen de zelf-betrokkenheid van de mens bij zijn gezondheid, een zelf-betrokkenheid die wij in de geneeskunde van heden terugvinden. Het arsenaal van middelen is verlegd naar de chemische weg, doch sluit niet uit dat er heden begrip is ontstaan door de syntetische geneeskunde voor de natuurgeneeskunde, wat in zich houdt dat men begon de volksgeneeskunde te bestuderen en wat daaruit nuttig blijkt, in research te verwerken. Het revival van huismiddeltjes en het gebruik van plantaardige medikatie, lagen enigzins aan de oorsprong van de geboorte van het boek.*

De spreekbeurten werden met kunstige volkskundige liederen afgewisseld en gebracht door de groep *De Speelman* uit Deinze die een denderende bijval oogstte bij de talrijke aanwezigen.

---

## Boekbespreking

Robert RUYS. *Veer en veerdienst in Oost-Vlaanderen, vroeger en nu.* Voorwoord Renaat van der Linden. Bekroond met Alfons De Cockprijs 1974. Uitgegeven door Koninkl. Bond der Oostvlaamse Volkskundigen en Verbond voor Heemkunde, gouw Oost-Vlaanderen, Gent, 1979, 191 blz., 47 ill. Prijs : 450 BF + 25 BF verzendingskosten.

In het Voorwoord legt Renaat van der Linden de nadruk op de innerlijke waarde en de authenticiteit van deze studie. Robert Ruys schetst raak de contacten van de volksgemeenschap, van klant en oeverbewoner, van het hele milieu met veerman en veerdienst. Zijn rechtstreeks contact met de veerlui en hun ambacht is het vertrekpunt geweest in de keuze van de studiebronnen. Gedrukte en geschreven documenten,

staats-, provinciale en gemeentelijke instellingen hebben eveneens flink bijgedragen tot de ontdekking en beschrijving van veer, veerdiensten en veerplaatsen.

De film *Mira*, ontleend aan de roman van Stijn Streuvels «De teleurgang van de Waterhoek», is de aanleiding geweest tot deze studie. Het onderzoek over veer en veerdienst bestrijkt hoofdzakelijk de provincie Oost-Vlaanderen, met raakpunten van

andere provincies, met nadruk op de veerdiensten van de Schelde. De dreigende ondergang van het ambacht en de onbekende atmosfeer die er om heen hangt, waren een bijkomende spoorslag tot nadere kennismaking met veer en veerdiensten.

Het hoofdstuk over «Veer en samenstelling» belicht veer, veerpont, veerboot, veerhaven, veerschipper. Met diep psychologisch inzicht tekent Robert Ruys de veerman als een type sociaal psycholoog, weervoerspeller.

De verre oorsprong van veerschuit of overzetboot vindt men vermeld in : de Genesis; Charon; de St.-Kristoffelfiguur.

Van historische standpunt uit bekeken ligt het ontstaan van het veer aan het feit dat twee oevers van een stroom met mekaar moesten verbonden worden. Mogelijks vormde die stroom de grens tussen twee bisdommen. Aan beide oevers leefde éénzelfde volksgroep, die juridisch van mekaar gescheiden was door de stroom. Het veer was het bindteken.

Regerende machten maakten grillig gebruik van de overzetdiensten om tolleren te innen. Lang was de veerman belastingontvanger die verantwoording schuldig was aan vaders Staat, vertegenwoordigd door graaf of hertog. Later namen gemeentebesturen die taak over.

Twee voornamen hoofdstukken handelen over oude en jonge veerdiensten. Tot de oude veerdiensten behoren : Appels, Wetteken, Daknam, Denderbelle, Mariekerke, Baasrode, Dendermonde, Schellebelle, Gent, Lovendegem, Bachte-Maria-Leerne, Doel, Wichelen, Lokeren, Antwerpen, Kruike. Bij de jonge veerdiensten worden gerekend : Petegem, Melden, Eindries te Oudenaarde, Zingem, de Meersbloem tussen en Merelbeke, Ledeberg, Zevergem-Schelderode, Gent : Akkergem, Port-Arthur, 't Patijntje, Gevaertsveer te Beerem, Herderssem, Denderleeuw, Aalter, Afsnee en Drongen, St.-Martens-Latem, Kruike, Baasrode, Mendonk.

Een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd aan

bijzondere veren, o.a. : privaatveer te Bornem, noodveer te Gent-Meulestede.

Na kennismaking met veerman en veer worden volgende onderwerpen in een afzonderlijk hoofdstuk aangesneden : verzekering, verpachting en exploitatie, soorten (veer, pont, marktschip, gierpont), onderichtingen en reglementering, veertarieven, herbergnamen.

Een totaal ander geluid horen we in de volgende hoofdstukjes gewijd aan het veer in verband met literatuur, verhalen en anekdotes, lied, toerisme, reclame.

In de Slotbeschouwingen behandelt de auteur de motivering en de werkmethode. Tien bijlagen, literatuuropgave, plaats- en naamregister en lijst van 47 illustraties sluiten het boek af.

Uit de samenvatting van de studie kan reeds worden opgemaakt dat zeventien aparte hoofdstukjes en hoofdstukken ietwat langs de hoge kant liggen. De mogelijkheid ware wel te overwegen geweest om twee of meer hoofdstukken tot één geheel te werken.

Het boek is een verdienstelijk werk waarmee we Robert Ruys feliciteren. Het onderwerp is totaal nieuw en oorspronkelijk. De literatuuropgave bewijst dat het geen compilatiewerk is. Er werd rijkelijk gebruik gemaakt van veermannen als zesperspersonen en van officiële documenten ontleend aan veer en veerdienst. Vanzelfsprekend heeft de auteur de meeste nadruk gelegd op het volkskundig aspect. Hij weet de veerman te plaatsen als mens in zijn milieu.

De illustraties zijn verscheiden en goed verzorgd. De grafische afwerking geeft aan het boek een mooi uitzicht, te bezitten waard in een artistieke bibliotheek.

Nu is het geschied in samenwerking met het Verbond voor Heemkunde, gouw Oost-Vlaanderen. Een lovenswaardig initiatief. Onze krachten zouden nog meer moeten gebundeld worden qua werking, qua uitgeven van studies.

Marcel Daem

# VOGELVERSCHRIKKERS

## Oud en eigentijds

Bestaat er kans nieuwe onderwerpen te ontdekken voor de studie van het volksleven? Vind je wel onbetreden paden? (1) Een hele reeks 'onbetreden paden' lees je in het kader van een jaarvergadering. Maar een 'nieuw' thema kun je in een internationaal tijdschrift aantreffen. Zo in *Reader's Digest* (Het Beste uit) augustus 1980, Nederlandse uitgave. Daar verschijnt over een ruimte van zeven bladzijden een bijdrage: *En stokstijf staan er de veldwachters*, (66-72) met elf kleurillustraties. De auteur Avon Neal raakt in razende vogelvlucht enkele punten aan: hoe in Japan de boeren eeuwen geleden vogelverschrikkers neerzetten om hun rijstooften te beschermen, hoe de oude Grieken beelden van de lelijke (?) god Priapus gebruikten om de mussen van kersen, meloenen en druiven weg te houden. Het beginsel is zo natuurlijk en eenvoudig mogelijk: de landman maakt twee stokken kruiselings aan elkaar vast en bekleedt die om enigszins een mens voor te stellen. Wie vervaardigt die wondere gedaante? Volwassenen met hulp van kinderen? De vernuftigste of handigste in de familie? Daar komen alle soorten namaak-veldwachters tot stand, in de rechtstreekse zin van het woord. De auteur verzekert, dat vogelverschrikkers inspiratie leverden in alle tijden, van de bijbel tot de huidige kinderboeken. Een Engels (Amerikaans) en Duits schrijver komen er van pas: Nathaniel HAWTHORNE (° Salem 1804 - † Plymouth 1864), een voorloper der sociale romanciers, maakt een namaak-veldwachter tot held van een novelle; Günther GRASS (° Danzig 1927) biedt in zijn *Hundejahre* (Hondejaren) een uitbundige groep van figuren die met het lot van een aantal herdershonden verbonden wordt. Een van de personages is een vogelverschrikkermaker.

Bij ons speelt een vogelschrik een vrolijke rol in een 'sprookje' dat John Flanders laat afspelen in Frankrijk, rond de goede koning Yvetot en een doodarme kerel Kluivertje. Neem en lees *De Sprookjes van John Flanders*, verzameld, bewerkt en ingeleid door A. van HAGELAND, Averbode, 1975, 10-14. De illustratie van A.G.M. Mertens voor de vogelschrik is kleurrijk weergegeven op de kaft!

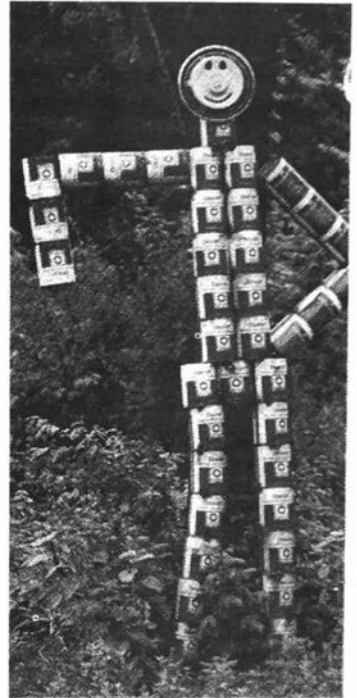
In de laatste jaren fascineerden de vogelverschrikkers twee fotografen, de Amerikaanse Ann Parker en de Duitser Hans Silvester. Ze wisten van hun wederzijdse hobby en streven niet af. Over de hele wereld fotografeerden ze vogelverschrikkers als de spontane uiting van streek- en volkskultuur, van naïeve artiesten somwijlen (2).

---

(1) *Onbekende paden in de volkskunde*. OVZ LIII (1978) 217-218.



A.G.M. Mertens



Ann Parker

Een vogelschrik tref je o.a. aan op een miniatuur uit de *Zeer Rijke Uren* van de hertog van Berry (1415). Gebroeders van Limburg. Museum de Condé, Chantilly. Voor oktober zie je vooraan een zaaier en egger en achter hen een vogelverschrikker met een boog in de hand ! Zie Prof. Dr. Jozef MULS. *De boer in de kunst*. Leuven, 1946, plaat 18.

De eeuwenoude gewrochten vertolken een tijdsgeest. Zie de blikjesman met het wieldophoofd. Een landman heeft in onze wegwerpmaatschappij de blikjes gespaard en vindingrijk samengesteld tot een doeltreffend geheel om een helle schittering te verwezenlijken in het zonlicht of lawaai te veroorzaken bij het minste briesje. Een oude fiets kan een vogelverschrikker nog waarachtiger maken in een Frans landschap. In ons levenskader klinkt het onwaarschijnlijk, dat een landman zich met de fiets naar zijn werk begeeft. Zo treden langs een internationaal tijdschrift volkse en eigentijdse structuren te voorschijn, als een rechtstreekse uiting van het volksleven. Veldwachters staan er onberoerd alom met hun specifieke klank en schittering. Wie beschrijft er de onze ?

R.v.d.L.

(2) Het beeld en het woord «vogelschrik» komt voor o.a. bij Jef SCHEIRS. *De filosoof van Haagem*. (Tweede omnibus van de gulle Vlaamse lach). Brussel, 1966<sup>4</sup>, 509: -Vanwaar komt dat kostuum ? 't Stak in Pee zijn erwtstukje op een stok voor vogelschrik. Het past me gelijk gegoten. (een oude stijve hoed... en een gescheurde pitteleer).

Dienst voor Volkskundige enquêtes in Vlaanderen

**BRONNENMATERIAAL VOOR HET INVENTARIZEREN  
VAN AMBACHTELIJK LANDBOUWGEREEDSCHAP  
DE LANDBODE, 1891 - 1914 (\*)**

**ADVERTERENDE FIRMA'S EN HUN AARD**

Het hiernavolgende overzicht van adverterende firma's, alhoewel geen volledigheid wordt betracht, biedt ongetwijfeld een voor Vlaanderen representatieve steekkaart van vraag en aanbod.

Worden achtereenvolgens vermeld :

Naam van de firma (alfabetische volgorde)

Typering (konstruktie, verdeler) gevolgd door de door de firma zelf mee-gedeelde bijzonderheden

Adres

Aanbod. De in de advertentie meegegeelde produkt-informatie wordt in kursief gezet.

Daar het aanbodspakket van een firma doorheen de jaren soms wijzigingen kan ondergaan (nieuwe produkten, verbeterde produkten, nieuwe verkoopsoriëntatie) worden deze wijzigingen meegegeeld voor zover we deze konden vaststellen : telkens wordt het jaar vermeld waarin de des-betreffende gegevens voorkomen.

N.B. : De in het geheel van dit artikel opgenomen illustraties betreffen, een drietal merkwaardige uitzonderingen daargelaten, in België ontworpen en gefabriceerde werktuigen.

1. **ALDEBERT-COLNADIN (verdeler), Grote Plaats Péruwlez.** 1912  
*Zaaituigen in plaatijzer met draagriemen, vervangt den lijnwaden voorschoot gebruikt voor het zaaien in de vlucht, met uitneembare coulisse.*
2. **Jos. ASCOOP en A. VAN HOUTEGHEM (konstruktie/verdeler),** 1907  
**werktuigkundige, Sottegem.**  
*Dorschmachiënen Winterberger, van F. & P. Winterberger te Frévent, Fr., met benzolmotor met gebreveteerden carburateur en aansteking (allumage) per Magneto.*
3. **Ossian BAECKMAN (verdeler), ingenieur, Vonckstraat 57, Brussel.** 1907  
*Zweedse ontromers 'Westa', kleine modellen 125, 200, 300 lit./uur; grote modellen 400, 500, 700 lit./uur;  
'Domo', 40 lit./uur.*

(\*) Vervolg van OVZ 56 (1981) 57-64.

**Henegouwlaan 205, Brussel.**

1908

Nieuwe amerikaanse ontromers 'Tubular', met hangende bol, uit drie stukken maar in de vorm van eene buis, zonder scheelkens, potttekens of telloren; oliët zichzelf.

Kleine zweedse ontromers 'Fortuna', 50 en 60 lit./uur.

Afroomer 'Domo', lit. : 30-40-50-70-90-125-200-300

1911

Kernmachienen 'Victoria', het beste merk uit het fabriek Waide & Sons (Eng.), lit. : 30-50-65-90-110-150-200.

**4. M. BASEQUE (verdelers), Ecauscinnes.**

1893

Melkcentrifuge Burneister en Wain.

**5. G. BEAUPRE (konstruktie), Oud Huis Bertin, Montereau (Seine en Marne, Fr.).**

1910

Dorschmachienen en manegen : met hellend vlak, van 1 en 2 paarden.

Moto-dorschmachienen : van 3 tot 12 paardenkracht, voortbrengt van 3.000 tot 10.000 kg graan in 10 uren werken.

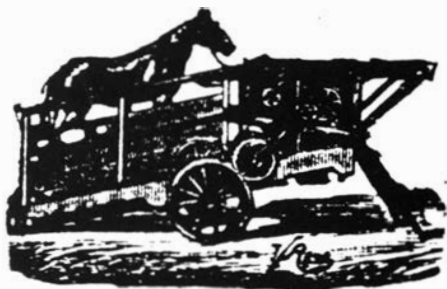


Fig. 3

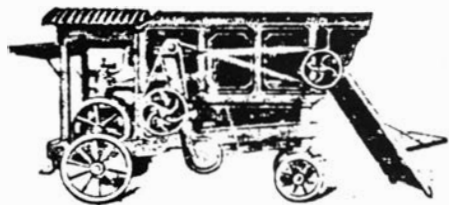


Fig. 4

**6. Werkhuizen BEDUWE (konstruktie), Paradis-sstraat, Luik.**

1903

Waterophaler die de pompen vervangt.

**7. Maatschappij van Landbouwwerktuigen BELGICA (konstruktie/verdelers), Herent.**

1914

Ploegen 'Belgica'.

**8. Philip BERGER (verdelers), Mont s/Marchienne.**

1904

Afroomer 'Den Fénix', zweeds, 500 lit./uur, vervaardigd met het befaamde zweedsche staal door middel van houtskool verkregen, geen vliegwiel, de as, die niet aan de kom houdt, kan niet breken.

Nieuwe handkarn.

**Charleroi.**

1912

Wortel- en stroosnijders.

Motorkarnen Japy, (N.B. : door de Gebroeders Japy & Cie te Beaucourt, Dép. Haut Rhin; bijhuis te Parijs, Château d'Eau, 7).

Bloemmolens Edlington.

Cultivator Ventzki.

Afroomer 'Lotos', Afroomer 'Polar'.

1913

**9. Gustaaf BODEN (verdelers), Brochworn.**

1891

Meststrooiers stelsel 'Dehne' (Halberstadt)



10. **Ernest BURBERG (verdelers), Henegouwlaan 102, Brussel.** 1901  
 Dorschmachines met bindmachines, *fabrikatie Heinrich Lanz (Mannheim)*.  
 Locomobielen.  
 Stroopersen.
- Stoomdorschmachines, *met stroopressen die zelf het stroo binden en opslor- 1908*  
*pers van kaf en van strooafval.*
11. **Frans CARLIER (konstruktie/verdelers), Directeur van het syndikaat 'Les Culti- 1896**  
**vateurs de Hainaut', Wiers.**  
 Centrifugale ontromer 'De Stilzwijgende'
- Bestuurder der S.M. «De Vereenigde landbouwers van Hengouwen», Edingen 1898**  
**(Enghien)**  
 Afroemers 'De Germania' en 'De Silencieuse',  
 Boterkarnen deense/'Victoria'/'Succès'/normaansche Kneders van Mahagoni, het  
 beste hout,  
 Pasteuriseer- en steriliseertoestellen,  
 Afkoelers,  
 Kruiken,  
 Botermeter 'Germania',  
 Verkoelingsmachines,  
 Motoren,  
 installatie van laboratoriums voor melkerijen.
- Concessionaire des usines métallurgiques de Flensbourg. Machines de 1899**  
**Laiterie. S.M. De Hengouwsche landbouwers, Edingen.**  
 Ecremeuse centrifuge 'Germania',  
 Voederstoomers,  
 Maaimachine 'Adriana Buckeye', *model 1899, met trekveer voor de paarden,*  
 Pikmachine 'Adriana Triumph',  
 Pik-bindmachine 'Adriana', *zonder elevator.*
12. **Gebroeders CASTEUR (konstruktie), Sint-Lievens-Essche.** 1914  
 Beetenplanters, *gans in ijzer/met de hand/voor 1 rijlmadverdeling met lepeltjes.*
13. **Arthur CLOSSET (verdelers), Opvolger van Le Brun et Closset, gewezen firma 1899**  
**A. Massart, Brussel, Sainteletteplaats, 15.**  
 Zaadscheiders (trieurs)/treuzelaars, systeem 'Massart',  
 alle werktuigen voor het verdelen en klasseren van alle soorten van granen en  
 zaden,  
 alle landbouwwerktuigen.
- Magazijnen en Werkhuizen na 20 juli 1899 : Landbouwkantoor van Leuven, 1901**  
**Recolettenstraat 42, Leuven.**  
 Zaadscheiders, verbeterd stelsel 'Massart',  
 Dorschmachines voor groot, middelbaar en klein gedoen,  
 Maai-, pik- en bindmachines 'Johnston',  
 Wanmolens van 10 tot 40 hectol./uur.
- Ridderstraat, 37, Leuven.** 1907  
 Samenwerkende maai- en pikmachines 'Johnston', *al zijn hooi maaien/in schooven*

*leggen/zijn graan picken/met één man en zonder het gespan te moeten affagen.*  
Machienen om aardappelen uit te rijden.

**14. Aug. COOLS (konstruktie), Dorschmachienfabriek, Oosterloo-Westerloo. 1905**

Dorschmachienen, *met 1 paard dorst men tot 2000 kg graan/dag, met 2 paarden tot 4000 kg, deze machienen zijn geschikt om de beste stoommachienen te vervangen.*

**15. Kar. CROMMELINCK en zonen (konstruktie), Caster (Vlaanderen). 1898**

Ijzeren ploegen, *fransche en gewone Jumelles en voetjesploegen, dubbele en enkele ploegen*, Extirpateurs, ijzeren beeren (met aardappelaanaarder en uitroerier), zaaimachienen, braakmachienen, kermmachienen.

**Ch. CROMMELINCK en zonen, Belangrijkste stoomwerkhuis der Vlaanderen, gesticht in 1880, Caster-Anseghem. 1905**

Specialiteit van dubbele en enkele stalen ploegen, dubbele ontstoppelploegen (déchaumeuses), 2, 3 en 4 sneden;  
Aardappel-, suikerij- en beetuitroeriers; Extirpateurs, Landrollen, Tabakmachienen, Kernmachienen.

Verbeterde aardappeluitroerier

1909

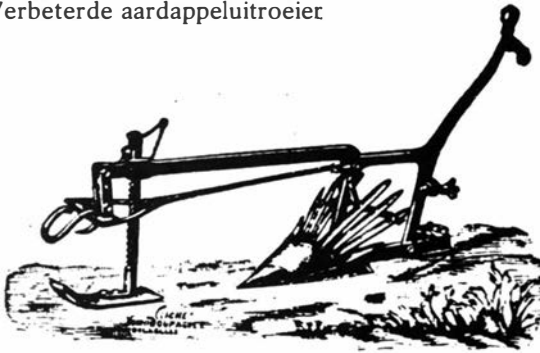


Fig. 5 : Aanaardploeg uit het Stoomwerkhuis Ch. Crommelinck

**16. Jules CRONENBURG (verdelers), Huis gesticht in 1711, Brussel, Fonsnylaan, 68. 1912**  
Melkafroemers 'Croso', *met hangende bol.*

**17. F. DAMIEN & zoon (konstruktie) Chapelle à Oye (bij Chappelle à Wattines). 1913**  
Zaaituigen voor alle zaden, *5 verschillende stelsels*  
Beethakken, *3 verschillende stelsels.*

**18. Werkhuizen Ed. DEGREEF (konstruktie), Opvolgers : Gebroeders Degreef, 1895**  
Machienebouwers, Halle, Steenweg van Bergen, 53.

Afsluitingen in metaal; Dubbele T ijzeren staken; Gegalvaniseerde draad, draad met doornen en draadkabels voor afsluiting; Landbouwwerktuigen : dubbele en enkele ploegen, extirpatoren, keteneggen, punteggen, beethouweelen, rakels, pik- en maaimachienen, stroo- en wortelsnijders, wortelwasschers, koekbrekers, breek en pletmolens, bloemmolens, dorschmachienen, zuiveraars, zaaimachienen van Engelsch, Amerikaansch, Duitsch stelsel en 'Robillard's' stelsel, persen voor het ensileren op grond, hooipersen, boren van artesisiaansche putten, pompen van alle stelsels, melkerijtoestellen.

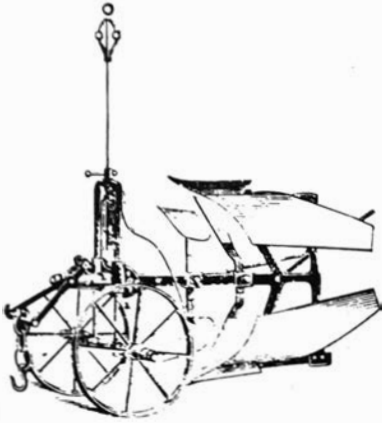


Fig. 6. : Ploeg



Fig. 7 : Uitroeier

1903  
 Metalieke afsluitingen voor weiden, parken, spoorwegen, haverpletters, haver-, maïs-, boonen- en koekenbrekers, dorsmachienen, rosmolens, manegen, wortelkuischers en -snijders, wanmolens, eggen, stroosnijders, kookketels voor voeder, aal- en waterpompen, ploegen, graan- en mestzaaiers, mestgier- of zeikstukken, boomschutsels.

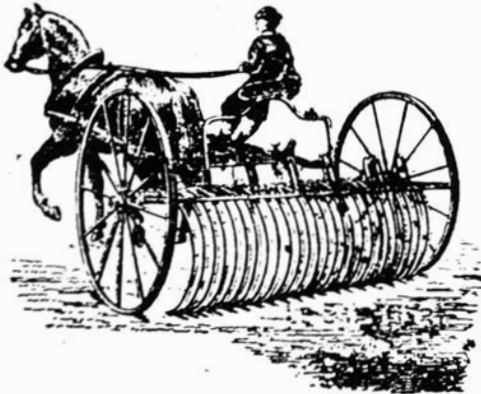


Fig. 8 : Paardenhark of rake

19. A.M. DEKLERCK (verdelers), Schaarbeek-Brussel, Florisstraat, 41 1910  
 Verstuiver 'de Rationnel', gebruikt voor het kalkwitten (100 m<sup>2</sup> in 10 min.), voor het ontsmetten van stallen, nijverheidsgestichten, voor het behandelen van aardappelen, fruitbomen, hoppe met Bordeauxsche pap en insektenpoeiers, voor het wasschen van muren, rijtuigen, dieren.
20. Ad. DELMOTTE (konstruktie/verdelers), Fabriek Lillois (Brabant). 1901  
 Karntonnen, boterkneders, waterbakken voor paardestallen, mestgierstukken met verspreidkranen en tappen.
- Boterkarn 'Belgica-Victoria', rollende op sferen. 1903  
 Boterkneders, centrifugale ontromers.
- Tuimelkarnton Belgica-Victoria, uit zeer dik eiken hout vervaardigd. 1904

- 21. Wed. Th. DE LOOZE en Kinderen (verdelers), Zele-Meerskant. 1903**  
 Dorschmachienen Belgisch stelsel, *met stalen assen en kussen, de tanden van den batteur vijzen er langs den binnenkant in, de manegies zijn van het beste ijzer.*  
 Dorschmachienen Engelsch stelsel, *overtreffen het Belgisch stelsel, met stalen pivot, assen, kamwielen, kussens en knieën, het kamwerk is geplaatst op een ijzeren blok van 1,20 m. lengte, 40 cm breed, 10 cm hoog, men mag er 1 tot 5 paarden aanspannen, kunnen van 500 tot 1200 schoven/uur afdorsen het stro wordt niet gebroken.*
- 22. Gebroeders DENIS (konstruktie), Werktuigkundigen, Ladeuze. 1908**  
 Nieuwe pompen 'Ideal', *voor ale en water, geven 18000 lit/uur, zijn gans in ijzer en staal, de kleppen en eemers zijn eveneens ijzer en staal.*
- Water- of beirpompen 'Ideal Original DFL', *gevende 18000 lit./uur, geheel in ijzer en staal met verwisselbare stukken zonder hout of leer, gegoten of koperen piston en soupapen, zeer brede soupapen die nooit verstoppen, de arm wordt geplaatst aan de kant waar men wil.* 1912
- 23. Leopold DE ROOVER (konstruktie), Werktuigkundige, ijzer- en kopergieterij, Willebroeck. 1903**  
 Stoomtuigen, pompen, brekers voor lijnkoeken, cilinders om haver, mout en tabakstelen te pletten  
 Dorschmachienen systeem 'De Roover', *lopende op wielen in staal, gemaakt in alle soorten hout.*  
 N.B. : Op min dan 5 jaar werden er door mij meer dan 600 dorschmachienen geleverd.
- 24. A. DE SAEGHER (verdelers), Oudenaarde, Statiestraat. 1901**  
 Maai-, pik-, bind-, hooi-, raak-machienen, merk 'Osborne & Mac Cormick'.
- 25. Richard DE SCHEPPER, zoon (verdelers), Opvolger Oud Huis Gustave Van Hecke, Atelier en Magazijnen van landbouwmachienen, Coupure 205, Gent Magazijn van Mekanieken en oude metalen, Gent, Kleine Hospitaalstraat, 6 1896**  
 Windmolen stelsels 'Halladay' en 'Gem', *van 1/2 tot 40 paardenkracht*  
 Graanmolen 'Excelsior', *maalt lijnkoeken, landvetten, aardappelen, groene mout, gemaakt met 'Hartguss metal', gebruikt 'Grusons' tandschijven, gebouwd door Fried. Krupp Grusonwerk.*  
 Pompen 'Victoria', *voor hand- en stoombedrijf, prespompen, luchtpompen, beerpompen.*  
 Landbouwwerktuigen : wanmolen, strooisnijders, loofsniijders, lijnkoekbrekers, aardappelbrekers, graankuisschers, baskuuls, manegen, dorschmachienen; Melkerijwerktuigen : melkontroomers 'Burmeister en Wain', deense, engelse en andere karnen, boterkneders, afkoelers 'Lawrence', emmers, teemsen, vaten, bakken, controleurs 'Swartz', roomglazen, thermometers, kaaskuipen, kaasvormen, pasteuriseertoestellen, melktransportkannen met luchtdichte sluiting, gezegd 'Fleischmann's kannen';
- Melkerijrichtingen : ijsmachien 'Douane', boterkneders, karnen, apparreils 1901  
 Pasteur, afkoeler 'Lawrence', pompen, ketels en doommachienen.

26. **Leo DEVOS (verdelers), Geeraardsbergen, Hotel de l'Europe.** 1901  
 Rosmolens met schuin plan  
 Dorschtuigen met petrol-motor, *Fabriikaat : Huis Bertin E. Beaupré (Ingén.)*
27. **Maatschappij der DOKS (verdelers), Péruwelz** 1903  
 Deensche afroomers 'Alexandra', *handaformers 50, 90, 150, 200, 275, 500 lit. tuur, met beweegkracht 250, 350, 450, 700, 950, 1400 l.tuur.*  
 Morzeltuigen.
28. **G. DUCHAMPS (verdelers), Molenbeek-Brussel, Koorstraat (rue du Choeur), 47.** 1894  
 Engelsche en amerikaansche werktuigen, Hooimachienen met 1 en 2 paarden.
- Paardenhakken, Fruitmolen, fruitpersen. 1895
- Nieuwe amerikaansche hak tot het reinigen van op rijen gezaaide groenten. 1896
- Graanmolens, Pletmolens, Stroosnijders, Koekbrekers, Wortelsnijders, Kooktoestellen, Wanmolens met schuddende zift (treuzel), Veebasculen, Rosmolens of manegen, Stoomdorschwerktuigen, Melkerijtoestellen (afromers, karnen, kneders, melkkruiken). 1897
- Invoer van landbouwwerktuigen : Maai- en hooimachienen, Harken, Amerikaanse pikmachienen voor 2 paarden, Stalen eggen. 1898
- Eggen 'Syracuse', *met stalen tanden en omkeerbare unten, eggen met 10, 15, 17 tanden, op wielen, Ijzeren boomschutsels, Amerikaanse ploegen, merk 'Syracuse'.* 1901
- Ontroomer 'De Kroon', *van de Svenska centrifug. Aktie Bolaget, Sweden.* 1907
- Besproeier 'Besnard', *voor de aardappelen, fruitbomen, stallen, kalkwitten.* 1908  
 Zaaimachien met hand, Beeten-krabber, Stalen ressort eggen 'Syracuse', Eg met hefboom en buigzame tanden, Ontroomers 'De Kroon', Hooiwinders, Rijven, Ploegen, Maai- en pikmachienen.
29. **M. Guill. DUPMEYER (verdelers), Agent van Heinrich Lanz te Mannheim, Antwerpen, Winkelstraat, 7.** 1895  
 Hand- en manegedorschmachienen, *Lanz's nieuwe zijdelingsche dorschmachien, veiligheidsmanegen op gesmeed ijzeren staven, werkende in beide richtingen.*  
 Stroosnijders, *met hand-, manege-, water- of stoombeweging.*  
 Breek- en pletmolens voor maïs en haver, Locomobielen en dorschmachienen, Nieuw werktuig met schudzeef om te malen, pletten en breken, *kruismaat der schijven : 450 millim. : zij worden uiteen gezet en geregeld en malen op welkdanigen graad van fijnheid, maïs, ongeveer 850 kg / snijbonen, bonen en lenzen 850 kg / gerst, tarwe, rogge 750 kg / haver 500 kg / lijnkoeken 850 kg.*  
 Kleine brekers en pletteraars met handbeweging of manegie.
30. **DURKOPP & C° (konstruktie), Brussel, Bleekerijstraat, 15 (= verdeelhuis)** 1909  
 Ontroomers 'Dürkopp'.

31. DUTRY-COLSON (verdelers), Algemene ijzerhandel «De Groote Paternoster» 1895  
gesticht in 1812, Gent, Veldstraat, 12.  
Land- en hofbouwwerktuigen, water- en aalpompen, melkerijtoestellen, nieuw  
stelsel van schijfkeerns,
- Hooi- en stroosnijders, haver- en boonenbrekers, pletmolens, wortelwasschers 1899  
en -sniijders, vlasbrekers, zwingelmachienen, aardappelsproeiers,
- Tabakmachienen, windmolens, pompen. 1901
- Ernest Dutry, opvolger. 1907  
Land-, hofbouw- en nijverheidsgeredschap, aardappelsproeiers, ploegen, hoewe-  
len, eggen, rollen, maai- en pikmachienen, beerpompen.
- Advertentie stopzetting van handel, 5 dec., uitverkoop zweedsche ontroomers. 1908
32. J. FERRAND (konstruktie), Fleurus. 1893  
Treuzelaars (trieurs), molen om zeer fijn te malen of te breken, molen voor mest-  
stoffen, kooktoestellen met stoom, zaaizaadmachien voor alle zaadsoorten, zaa-  
machien voor vetten, handdorschers, dorsmachienen, manegen.
33. Alf. FISETTE (konstruktie), Grootte fabriek van Zadelmaker-artikels, Brussel, 1908  
Boulevard du Midi, 35a, Rue d'Artois, 69 à 73.  
Paardetuigen in geel en buffelleer, halsters, staatriemen, tomen, leirepen, gebit-  
ten.
34. L. FRENNET-WAUTHIER (konstruktie), werkhuisen met ijzer- en koper- 1893  
gieterij. Ligny (bij Charleroi).  
Het huis brengt zelf de materialen voort dienstig voor zijne fabricatie en kan aldus  
de kloekte en de goede werking van al zijne werktuigen waarborgen.



Fig. 9 : Advertentie uit 1893 met een gedeelte van het konstruktie-pakket van de Werkhuisen L. Frennet-Wauthier

34. Nitraat molens met hand en met stoom, *vergruist 300 à 5000 kg/uur*.  
Nieuwe molens 'Albion', *met manege en met stoom, voorzien van den nieuwen steen omkantelend in dubbelen zin en zich automatisch slijpend, de stenen kunnen 1000 zakken malen alvorens versleten te zijn, breekt af of maalt zelfs tot fijne bloem*.
- Uitrooier van beeten en chicoreien, *eigen uitvinding*. 1895
- Beetenzaadplanter in kuiltjes, *eigen uitvinding*. 1897
- Scheikundige vettestrooier 'le National', nitraatmolen, hooimachienen, rakels, dorsmachienen, maneges, waagtoestellen, strooi- en wortelsnijders, wortelwasschers, eggen, gecombineerde rollen.
35. Leon GEENENS (verdeler), In opvolging van de firma Schoonjans en Geenens, 1908  
Gent, Hofstraat, 21.  
Fleischmanns-kruik, Ontromer 'Alexandra'.
36. P. GILLAIN (verdeler), Antwerpen, Vekestraat, 9. 1891
- Centrifugale melkontromers met hand en stoom van Dr. De Laval : *handontromers voor 55, 125, 150, 250 lit./uur, stoomontromers voor 400, 600, 800, 1500 l./uur; met 'Alfa' trommels*.
- Melkontromers 'De Laval', Boterstanden 'Victoria' en deensche, Boterkneders 1893  
van verschillende stelsels, koelers, kruiken voor vervoer, *bijzondere sluiting en luchtdicht*.  
Nieuwe onderzoeker voor melk.
- Vekestraat, 15, Antwerpen 1901
- Ontromers Alfa-Laval 1903
- Afromers Alfa Laval, *verbetering : de as onafhankelijk van den bol*. 1908
37. Basile GREGOIRE-VANDER SLYCKEN (konstruktie), Oud Huis Gregoire, 1903  
Berlare. Ijzer- en kopergieterij, draaijerij, smederij en schrijnwerkerij, Fabrik gesticht in 1850.  
Dorsmachienen  
N.B. : Heeft tot op heden 2900 dorsmachienen gemaakt en in gebruik gesteld.  
Vijf modellen :
- Nieuw stelsel van cylinder of wrijver : uitvinding mei 1903, dichten batteur in staal op kogelbeweging, geen onkost van metselwerk, geen riem of niet onder water komen, met één paard werkende, dorsen alle granen tot klaverbotten en vlasbollen.
  - Cylinder op wrijver : met open batteur, met banden en latten werkende met riem, dus met gemetselden put.
  - Pinmolen ('De Kroon' nr 1) : uitvinding april 1903, batteur met brede opening om een ordinaire schoof ineens te dorschen, grote snelheid (tot 18 schoven per minuut), werkt op kogelassen, kan door één paard getrokken worden, met riem, wel verplaatsbaar en geen put nodig, het graan valt in een dicht afgesloten kas, het stro komt er dwars uit, dorst alle granen.
  - Pinmolen ('De Kroon' nr 2) : met kamwielen en op kogelassen, kleiner van batteur.

e. Nieuwigheid van Pinmolen : met ketting of riem werkende, geen gemetselde put, alles aan het machien vast, waardoor verplaatsbaar, werkende met een koe, os of poney, tot 8 zakken per dag afwerkende, grote snelheid.

Bij de vier hierboven beschreven machienen wordt er een manegie of rosmolen gevoegd : zwaarte en sterkte tot kracht van 6 paarden, wielen met ronde tanden, onbreek- en onverslijtbaar.

Dorschmachienen 'Gregoire'

1908

Cylinder of wrijver genaamd, model 1907, brevet nr 171631, dorsen alle granen en zaad, zo goed dat men het kaf heeft, dus even goed als den besten pinmolen; het graan met kaf valt afgezonderd van het stroo, zo zuiver het voldoende zij tot voeder, het stroo is voor zoveel uitgeschud, dit alles zonder beweegbaar mechanism, dus onnodig van nog schudders en zeeften te gebruiken.

38. **Jos. HAVERALS & Cie (konstruktie/verdelers), Itegem (prov. Antwerpen).** 1907

Maai- en pikmachienen, Hooiwinders en rijen 'Mac Cormick', Dorschmolens en manegiën 'Heinrich Lanz'.

39. **Prosper JACOBS-DE ROECK (konstruktie), Ninove. Ijzergieterij en atelier van landbouwmachienen.** 1903

Stoom- en landbouwmachienen

Dorschmolen (tandenmolen) met manegies, *met of zonder wielen, met lange trommel, met lange trommel en wanmolen.*

Raapmolens met volan, Maalmolens, Lijnkoekbrekers.

Nieuwe raapmolen, *om beetwortels en rapen (met of zonder hunne bladeren) in pulp of in schellen 't zij groote of kleine in dunne of dikke te snijden, 7000 kilos per uur.* 1908

40. **Wed. JACOBS en kinderen (konstruktie), Lokeren, Everslaar, Stoomsmederij, Ijzer- en Koperdraaijerij en schrijnwerkerij.** 1908

Dorschmachienen.

41. **JACQUEMIN (konstruktie), Werktuigmaker, Nijvel.** 1897

Metalische afsluitingen, traliewerk

Konijnshokken

Ramen van broeikassen.

42. **August JASPERS (konstruktie), Aarle Rixtel, Huize Kannelust (Ned.)** 1911

Nieuwe maalmachiene 'Victorie', *ter vermaling van alle graansoorten, mais, lijnkoek tot fijn en grof meel, met geheel zichzelf scherpende kunstmolenstenen, kan aan de manege eener dorschmachiene aangekoppeld en met 1 paard getrokken worden, levert minstens 1 hectol. fijn meel per uur, beslaat 1m<sup>2</sup>, werkt zonder toezicht, maalt altijd koel, alle draaiende en wrijvende delen lopen op kogels, rollagers of witgoeslagers.*

Arnold ELOY  
(vervolgt)